

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Trestní odpovědnost mladistvých

2014

Alexandr HORKÝ

ZÁPADOČEKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra trestního práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Trestní odpovědnost mladistvých

Vypracoval:	Alexandr Horký
Studijní program:	Právo a právní věda
Studijní obor:	Právo
Vedoucí diplomové práce:	JUDr. Simona Stočesová, Ph.D. Katedra trestního práva

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma Trestní odpovědnost mladistvých zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Plzni dne 25.3.2014

Alexandr Horký

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucí práce JUDr. Simoně Stočesové, Ph.D.,
Ludřkovi Kvapilovi, starostovi obce Kmetiněves a neposledně také JUDr. Jiřímu
Horkému, soudci Obvodního soudu pro Prahu 2.

OBSAH:

1. Úvod.....	s. 7
2. Kriminalita mládeže.....	s. 10
2.1. Kriminalita mládeže a vliv společnosti.....	s. 10
2.2. Statistiky kriminality mládeže.....	s. 12
3. Historický vývoj trestní odpovědnosti mladistvých.....	s. 15
3.1. Historický vývoj od dob nejstarší.....	s. 15
3.2. Období od osvícenských myslitelů.....	s. 17
3.3. Období tzv. První republiky.....	s. 19
3.4. Období Protektorátu Čechy a Morava.....	s. 23
3.5. Období od roku 1948 do současné právní úpravy.....	s. 24
4. Odpovědnost mládeže dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.....	s. 26
4.1. Věkové rozdělení mládeže.....	s. 26
4.2. Děti mladší patnácti let.....	s. 27
4.3. Osoby blízké věku mladistvému.....	s. 30
5. Trestní odpovědnost mladistvých de lege lata.....	s. 31
5.1. Trestní odpovědnost mladistvých.....	s. 31
5.1.1. Věk.....	s. 32
5.1.2. Přičetnost.....	s. 32
5.1.3. Rozumová a mravní vyspělost.....	s. 33
5.2. Zánik trestnosti.....	s. 36
5.2.1. Účinná lítost.....	s. 36
5.2.2. Promlčení.....	s. 37
6. Opatření jako právní následek trestní odpovědnosti mladistvého.....	s. 39
6.1. Výchovná opatření.....	s. 41
6.1.1. Dohled probačního úředníka.....	s. 42
6.1.2. Probační program.....	s. 43
6.1.3. Výchovné povinnosti.....	s. 44
6.1.4. Výchovná omezení.....	s. 45
6.1.5. Napomenutí s výstrahou.....	s. 46
6.2. Ochranná opatření.....	s. 46

6.2.1. Ochranné léčení.....	s. 48
6.2.2. Zabezpečovací detence	s. 49
6.2.3. zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty.....	s. 50
6.2.4. Ochranná výchova.....	s. 51
6.3. Trestní opatření.....	s. 53
6.3.1. Obecně prospěšné práce.....	s. 54
6.3.2. Peněžité opatření.....	s. 54
6.3.3. Peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu.....	s. 55
6.3.4. Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty.....	s. 55
6.3.5. Zákaz činnosti.....	s. 56
6.3.6. Vyhoštění.....	s. 56
6.3.7. Domácí vězení.....	s. 57
6.3.8. Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společ. akce.....	s. 58
6.3.9. Odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu.....	s. 58
6.3.10. Odnětí svobody nepodmíně.....	s. 59
7. Vybrané úpravy zahraničního práva.....	s. 61
7.1. Švýcarsko.....	s. 62
7.2. Slovensko.....	s. 65
7.3. Evropská unie.....	s. 67
8. Závěr a úvaha de lege lata.....	s.
9. Resumé.....	s.
10. Seznam použité literatury.....	s.

1. Úvod

Rozhodování o trestní odpovědnost mladistvých je ve světle dnešní doby jedním z nejdůležitějších subodvětví trestního práva. Upravuje totiž jeden z nejzávažnějších sociálně-patologických jevů a to kriminalitu mládeže. Již delší dobu je předmětem diskuze celé společnosti, zda zaměřit pozornost na změnu celého pojetí trestání mládeže a to zejména zaměřením se na důslednější represi, která by se odvíjela od snížení věkové hranice počátku trestní odpovědnosti a na to navázané zpřísnění trestů nebo ponechat stávající formu úpravy, která je primárně zaměřena na výchovu, resocializaci a rehabilitaci mladých pachatelů trestných činů.

Podobná úprava té dnešní již byla zakotvena v našem právním systému a to v období 1. republiky, která byla obsažena v zákoně ze dne 11.3. 1931, č. 48 Sb. z. a n., O trestním soudnictví nad mládeží (dále pouze ZSNM), ke které byla připojena důvodová zpráva, která obsahovala tuto citaci: *" Jejíž obecným míněním celého kulturního světa, že zločinnosti mládeže nestačí čeliti trestem, nýbrž že je potřeba zjišťovati a potírati ono skryté zlo, z něhož trestný čin vytryskl. ...Čeliti tomuto zlu zavčas a to nejen trestem, který je tu často prostředkem neúčinným, nespravedlivým, ba i nebezpečným, nýbrž opatřeními výchovnými, směřujícími k mravní záchraně a k polepšení mladistvého, je tu příkazem humanity a rozumné kriminální politiky. Jinak nelze zabránit tomu, aby se ze zanedbané mládeže doplňovaly řady zločinců z povolání a rostlo neproduktivní břímě vězeňství a pauperismu".*

Z tohoto principu vychází u nás tak účinné principy smíšeného modelu trestně politického přístupu k zacházení s delikventní mládeží, kde jsou patrné silné prvky rehabilitačního systému, v oblasti trestního řízení jsou naopak patrné silné prvky justičního modelu. Naše právní úprava však též poskytuje poměrně široký prostor pro uplatňování restorativní justice, který se promítá v § 3 odst. 1 Zákona o soudnictví ve věcech mládeže¹ (dále pouze ZSM), kde se uvádí, že sankce, které mají být ukládané mládeži mají směřovat především k *obnovení narušených sociálních vztahů, začlenění dítěte nebo mladistvého do rodinného a sociálního prostředí a předcházení protiprávním činům*².

¹ HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2013, s 11.

² § 3 odst. 1, Zákona č. 218/2003 Sb., O soudnictví ve věcech mládeže

Úprava trestní odpovědnosti mladistvých je zrcadlením kvality trestní úpravy jednotlivých států, neboť současná doba vyžaduje oddělenou úpravu od trestání dospělých a mladistvých pachatelů, což se jeví jako jedna z mnoha podmínek moderní úpravy trestního práva.

Podle aktuálně prováděných výzkumů veřejného mínění patří kriminalita mládeže mezi hlavní ukazatele, které občany znepokojují a to především z důvodu toho, že existuje všobecný laický názor o tom, že pokud někdo jako dítě či mladiství začne vykonávat nějakou trestnou činnost, je velmi pravděpodobné, že v této činnosti bude pokračovat i jako dospělý.

Velmi zkreslujícím faktorem v otázce kriminality mladistvých jsou média, která velmi často vykreslují exscesivní projevy násilí mládeže. Je to sice pravda, že brutalita v chování dnešní mládeže s každým rokem roste, ale nesmíme zapomenout, že ve struktuře kriminality mladých stále dominují převážně méně závažné delikty, což ostatně prokazují statistiky - o tom se však široká veřejnost nedozvídá s takovou pompou, dozvídá-li se o tom vůbec. Z obecného hlediska celková kriminalita dlouhodobě klesá - viz. graf 1. Naopak zpravodajství dominují informace o mladých vrazích, kteří atrahují pozornost konzumentů zpráv podstatně více. Zároveň se veřejnost nedozvídá fakt, že na děti, páchající ty nejzávažnější trestné činy, stát obligatorně reaguje ochrannými opatřeními, která plní funkci ochrany společnosti lépe, protože je zde zdůrazněn výchovný prvek.

Jedním z nejčastějších témat trestněprávních diskuzí je stále otázka, zda-li je pro společnost lepší ponechat "volnější" trestání mládeže, což by znamenalo ponechat systém, který se snaží mládež spíše převychovat, resocializovat nebo rehabilitovat. Nebo nastolit přísnější systém trestání s prvkem snížení věkové hranice trestní odpovědnosti, který by pro ně znamenal zpřísnění postihů, jak deliktů spáchaných dětmi, tak i trestných činů spáchaných mladistvými.

Věková hranice trestní odpovědnosti je k dnešnímu dni nejaktuálnějším tématem, který se týká problematiky této diplomové práce. Neustále se diskutuje o tom, zda-li by měla být snížena spodní hranice trestní odpovědnosti. Tato otázka se zdála být vyřešenou přijetím nového trestního zákoníku v roce 2009, avšak v době kdy se tento zákoník stal účinným, byla věková hranice vrácena na původních 15 let. K dnešnímu dni se tento problém rýsuje tak, že by byla ponechána plošná věková hranice na 15ti letech, ale u některých provinění by mohla být snížena.

Hlasy, které jsou pro snížení plošné věkové hranice, mluví zejména o tom, že je dnešní mládež daleko vyspělejší, než bývala a také o historických zkušenostech z období 1. republiky, kdy byl ZSNM. Tento zákon byl v té době velice nadčasový a velmi dobře propracovaný. Přímo tomuto zákonu bych se chtěl věnovat v kapitole, kde bude rozebrána celková historie trestní odpovědnosti mladistvých. Neboť je nezbytně potřebné si udělat historický nástin a analýzu této problematiky z důvodu komparace s novou účinnou úpravou.

Nesmíme zapomínat na fakt, že mládež je specifická skupina obyvatelstva, která vyžaduje zvláštní přístup. V kriminalitě mládeže se mnohdy odráží nedostatky jiných, ať již jde například o zanedbání výchovy, absence vzorů hodných následování, špatné sociální zázemí nebo špatný vliv vrstevníků v místní partě či gangu. Tyto a mnohé další příčiny je třeba v každém jednotlivém případě vystopovat a teprve poté zvolit patřičné opatření s ohledem na povahu spáchané trestné činnosti a osobnost jejího pachatele. Trestné činnosti je vždy lépe předcházet, zvláště pak u mladistvých, jejichž osobnost se teprve vytváří. Tyto osoby, které jsou stále ve vývinu, jsou nejzranitelnější a dají se nějakou formou ještě celkem lehce ovlivnit.

Cílem této práce by mělo být zejména poskytnutí uceleného pohledu na vybrané a dle mého názoru podstatné části jinak velmi obsáhlé problematiky subodvětví trestního práva, neboť pokus zevrubně pojmout celou problematiku systému trestního soudnictví nad mládeží překračuje svým rozsahem kapacitní možnosti diplomové práce.

2. Kriminalita mládeže

Kriminalita je úhrn sociálně škodlivých jevů, které jsou stanoveny v trestních zákonících. V současné právní úpravě jsou to trestné činy a přestupky. Dalším pojmem se kterým se v mojí práci setkáváme je prekriminalita. Prekriminalita jsou činy jinak trestné, kterých se dopouštějí děti před dosažením trestní odpovědnosti, pokud by je spáchaly osoby starší, tak by byly považovány za trestné činy. Pod pojmem mládež rozumíme fyzické osoby do věku 18 let dle zákona č. 218/2003 Sb., O odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (dále pouze ZSM), do této skupiny lze v některých případech zahrnout i osoby ve věku do 19 let. Důsledkem kriminality je překročení právních a společenských norem, které jsou charakteristické pro trestný čin.

Širším pojmem než kriminalita je delikvence, neboť označuje činnost porušující nejen právní, ale i společenské, tedy širší normy, takže se takové jednání vztahuje i na děti a mladistvé, kteří se tak stávají delikventy. Výskyt těchto sociálně patologických jevů, jejich dynamika a vývoj jsou nesdílnými součástmi společnosti. Podle stupně závažnosti činu, kterým osoba porušuje normy, hodnotíme takové chování jako disociální, asociální a antisociální.

Závažnost chování obvykle stoupá s věkem a má také tendenci se prohlubovat. Mezi asociální chování zahrnujeme kázeňské přestupky ve škole, neposlušnost, vzdorovitost, negativismus a lži. V případě asociálního chování je to především alkoholismus, záškoláctví, toxikomanii, útěky, toulky, tabakismus, demonstrativní sebepoškozování, gamblerství, popř. prostituce, kdy jedinec poškozuje spíše sebe než okolí. Antisociální chování (závažné protispolečenské jednání) zahrnuje veškerou trestnou činnost - krádeže, loupeže, vandalství, sexuální delikty, zabití i vraždy.³

2.1. Kriminalita mládeže a vliv společnosti

Judr. Večerka ve své publikaci říká, že příčiny rozšíření patologických jevů mezi mládeží na konci dvacátého století jsou uváděny změny tradiční role rodiny, zlaté autority školy, liberalizace přístupu společnosti k drogám, prostituci, žebrání, potulce, příživnictví, hráčství, různým sektám, pornografii, sexu, nelegálnímu získávání peněz atd.. Tento rozbor příčin daného problému se nám zachovává i do dnešní doby.

³ <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/139/KRIMINALITA-DETI-A-MLADEZE.html/>

Mezi hlavní příčiny a podmínky na základě kterých je kriminalita převážně detekována jsou řazeny zejména rodina a škola v oblasti sociální, na základě nichž si mladý člověk přisvojuje základní návyky, znalosti, pravidla a dovednosti, které jsou nutné pro člověka, aby se bez větších problémů dokázal soužít se zbytkem společnosti. Tito činitelé jsou velice úzce propojeny s faktory z oblasti kultury. Dalšími činiteli jsou psychologická a biologická stránka člověka, které také ovlivňují vývoj člověka. A v neposled musím zmínit vliv externích činitelů, jako jsou např. vliv médií (televize, internet, rádio, časopisy) a poté zejména vliv vrstevníků, přičemž tento vliv bývá považován za jeden z nejsilnějších.

Pod kriminalitou mládeže v dnešní době chápeme trestnou činnost, kterou páchají děti a mladiství. Jedná se o jeden z nejzávažnějších sociálně-patologických jevů, kterému je nutné věnovat absolutně tu nejvyšší pozornost. Kriminalita mládeže se od kriminality dospělých liší v mnoha věcech, ať je to například struktura skutků, početností, způsoby provedení, motivací, tak i osobními a osobnostními charakteristikami pachatelů.⁴

Společnost z hlediska tolerance přijímá mladistvé pachatele daleko lépe než dospělé a to zejména z důvodu jejich nevyzrálosti, ale na druhou stranu by si měla dávat zvýšený pozor na to, že je statistikou prokázáno, že mladiství pachatelé trestných činů jsou daleko náchylnější k páčání trestných činů i v dospělosti, než skupina osob, která se v mladistvém věku neprovinila žádnou trestní činností.

Zkoumání osobnosti pachatele trestné činnosti je nesmírně obtížné, neboť je podmínováno řadou vzájemně působících příčin a současně i limitováno celistvostí a systémovostí psychických funkcí a vlastností. I z těchto důvodů nám bohužel k dnešnímu dni nadále chybí koncepce delikventa. Přesto však bývá často diskutována otázka, zda se jedinci, kteří se dopouštějí trestné činnosti, vyznačují určitým komplexem psychických zvláštností osobnosti, který by byl pro ně charakteristický a odlišoval by je od osob, jež se nedostávají do konfliktu se zákonem. V neprospěch kriminalistiky se nedá využít toho, že by existovala osoba, která by měla typické vlastnosti a charakteristické rysy delikventa. Přesto už jsou vytvořeny určité souhrny faktorů, které jsou bezprostředními důvody toho, že jedinec začne páchat protiprávní jednání. Potřebnost takto zaměřeného působení podtrhuje fakt, že delikvence mezi mládeží, zejména vycházíme-li z údajů o registrované kriminalitě, je vyšší mezi

⁴ MAREŠOVÁ, A. Kriminalita mládeže, Trestní právo, 2005, č. 4, s. 16

příslušníky některých etnických minorit, než by měla být vzhledem k jejich celkovému zastoupení v dané společnosti.⁵

2.2. Statistiky kriminality mládeže

Jedním z dlouhodobě sledovaných trendů, který můžeme spojit s výsledky u nás zavedeného modelu soudnictví, je několikaletý pokles evidované kriminality mládeže, a to jak u dětí mladších 15 let, tak i u mladistvých. Podle policejních statistik spáchaly děti mladší 15 let v roce 2013 celkem 1 286 skutků, mladiství spáchali 3845 skutků. Což se ve srovnání s rokem 2012 rovná poklesu 14,4% u dětí mladších 15 let a u mladistvých pokles 18,5%. Dle subjektů zkoumající kriminalitu mladistvých jsou tato čísla velmi uspokojivá. Z tohoto názoru je nadále prosazován model restorativní justice.

Opačným trendem, který sledují a podávají o nich zprávy zejména státní zástupci nižších státních zastupitelstev, je gradace protiprávní činnosti dětí mladších 15 let a mladistvých směrem od majetkové trestné činnosti směrem k násilné, což společnost musí hodnotit velice negativně, jelikož s těmito útoky stoupá i agresivita a brutalita pachatelů. Jedná se o dlouhodobé zaznamenávání vyššího stupně brutality u útoků vedených mladistvými než u útoků vedených dospělými pachateli. Tento posun můžeme brát jako důsledek absolutně bezproblémového přístupu nedospělých k různým zdrojům, kde hlavní tematikou je brutalita, agrese, nesnášenlivost. apod.. Mezi tyto zdroje můžeme zařadit např.: filmy, hry, knihy. Dle poslední výroční zprávy Nejvyššího státního zastupitelství: "*Důvody přetrvávají z minulosti. Nevhodné rodinné prostředí, s tím spojená značná absence ve škole, stoupající agresivita a citová deprivace. Veškerá výchovná opatření se mívají účinkem, takže nakonec tyto děti svůj antisociální vzorec chování začnou považovat za běžný způsob života*".

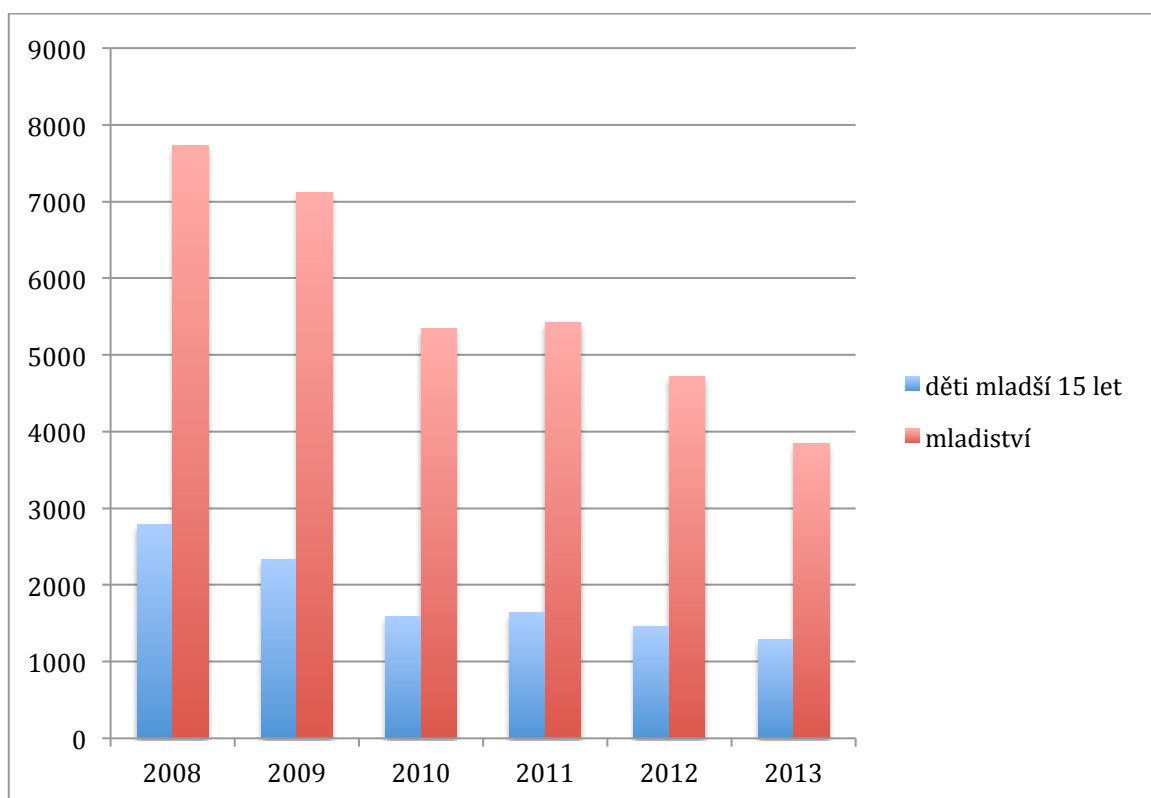
Na agresivitu mládeže poukazuje vysoký podíl konkrétních násilných trestných činů. Dle příkladu trestného činu úmyslného ublížení na zdraví tvoří celospolečenský podíl tohoto trestného činu na všech ostatních trestných činech 1,7 %. Z celkové kriminality dětí mladších 15 let se výše uvedený trestný čin podílí 6,8 % a na kriminalitě mladistvých 6,2%.

⁵ MATOUŠEK, O., Kroftová, A. Mládež a delikvence. Praha: Portál, s. r. o., 1998, s. 142

V roce 2013 děti mladší 15 let spáchaly 3 vraždy (v roce 2012 pouze 2), 90 loupeží (v roce 2012 jich spáchaly 163) a 83 úmyslných ublížení na zdraví. Dle mého názoru jsou tato čísla nadále vysoká. Jedinou schůdnou cestou pro snížení těchto čísel u dětí mladších 15 let je posílení preventivní činnosti a to zejména ve školách. Všeobecný názor společnosti, že pokud je dítě mladší 15 let a spáchá v tomto věku nějaký trestní delikt, tak se nemůže nic stát. Tento názor, jak již víme, není absolutně správný. Výše zmíněná preventivní činnost by se měla zaměřit zejména na ty nejproblematičtější skupiny, které jsou ve spojení s trestní delikvencí nejzranitelnější a to jsou zejména děti z neúplných rodin, sociálně slabých rodin, rodin, kde se aspoň jeden z rodičů dopouští trestní činnosti.

Graf 1., Statistika počet skutků dětí mladších 15 let a mladistvých
v období let 2008-2009

Statistiky přebrány z internetových stránek Policie České republiky

6

⁶ <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2013.aspx>

Nejčastěji evidovanými trestnými činy mladistvých a dětí do 15 let jsou krádeže vloupáním, krádeže, úmyslné ublížení na zdraví, loupeže, maření výkonu úředního rozhodnutí, sprejerství, nedovolená výroba psychotropních látek atd.. Velká část výše zmíněných provinění se řadí do kategorie se škodou menší jak 5.000 Kč, tudíž se nejedná o trestný čin, ale o přešupek. Dalším problémem se kterým se setkáváme převážně u mladistvých je nárůst trestné činnosti páchané prostřednictvím internetových a komunikačních sítí, a to ve formě kdy je mladistvý pachatelem, tak i z případů, kdy se mládež stává obětmi této trestné činnosti.

Z východisek Policie České republiky: *"Nejvíce trestných činů jinak trestných a provinění se dopouštějí děti z výchovných ústavů, ale také po odchodu z těchto ústavů z důvodu toho, že takovéto děti jsou nejsou připraveny na běžný způsob života a nejsou schopny se přizpůsobit celkovému chodu společnosti. Pachatelé z řad mládeže si nepřipouštějí strach z nepříznivého následku, který následuje po spáchání provinění či činu jinak trestného. Jsou přesvědčeni, že dodržování zákonů či jakýchkoliv jiných pravidel obecně je pro ně nevýhodné. Preferované "zájmy" mládeže páchající trestnou činností jsou okamžitý majetkový zisk i za cenu brutality a uspokojení sexuality. Dále je zřejmý trend nárůstu uživatelů alkoholu a osob podílejících se na drogové činnosti, především drobné distribuci, z řad mládeže. Stejně tak je patrný vzestup počtu osob z řad závislých narkomanů, kteří k páchání trestné činnosti mládež neuvívají."*

3. Historický vývoj trestní odpovědnosti mladistvých

Samostatné trestní právo a soudnictví ve věcech delikventní mládeže prošlo stejně jako celé trestní právo historickým vývojem, který byl propojen s celkovým vývojem společnosti od nejstarších dob po současnost. Současná úprava, která je obsahem ZSM představuje absolutní špičku vývoje trestního zákonodárství v naší zemi., což nemůžeme prohlásit o celém vývoji. Tato kapitola se bude zabývat vývojem trestního práva nad mládeží na území Čech, Moravy a Slezska. Tato kapitola vychází zejména z publikace, kterou sestavila JUDr. Jana Zezulová, Ph.D⁷ a která se podrobně a vyčerpávajícím způsobem věnuje historickému vývoji trestního zákonodárství ve věcech mládeže.

3.1. Historický vývoj od dob nejstarších

V absolutně nejstarších dobách se v Čechách, na Moravě a Slezsku udržovala jakási roztržitost celého trestního práva. Fungovala zde určitá forma obyčejů, přičemž na každém území měly obyčeje svoje. Toto domácí právo se v pozdějších dobách přeměnilo v jednotné zemské právo obyčejové.⁸

„...v dobách nejstarších platilo domácí právo obyčejové, mající sice mnoho společného, různé však v jednotlivých kmenech, župách a obcích. Vedle těchto četných práv partikulárních vyvíjí se pozvolna vlivem silící moci knížecí a církevní jednotné zemské právo obyčejové. V zemích českých platí pak vedle domácího práva zemské právo církevní, manské a dvorské, právo městské a vesnické, namnoze různého původu a nejrozličnějšího obsahu.“⁹

Ve středověkých dobách se na našem území využívalo pouze dvou věkových kategorií a to: dospělí a nedospělí. Hranice, která tyto dvě kategorie oddělovala nebyla jednotná. Do XVI. století se na českém území (zemské právo české) určovala dospělost tzv. ohledáním. Jendalo se o ohledání fyzické, přiněmž se zjišťovala vyspělost tělesná. Na Moravě se toto ohledání přestalo využívat daleko dříve než v Čechách a to zhruba na konci XV. století, což znamenalo, že se dospělost určovala na základě věku jedince. Věk dospělosti nebyl pro všechny stejný. Lišil se podle pohlaví

⁷ ZEZULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 11

⁸ ZEZULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 12

⁹ PRUŠÁK, J. *Rakouské právo trestní*. Praha: Všeherd, 1912, s. 1 a násl

a podle stavu posuzované osoby. Tato úprava dospělosti se začíná přibližovat dnešní moderní úpravě.

Velmi přesné záznamy můžeme najít v knize Tovačovské a Drnovské, které ustanovují dospělost takto: *léta (dospělost) pacholík panský má v 16 letech, děvečka šlechtična ve 14 letech, zemanský pacholík v 17 letech a děvečka v 15, selský pacholík v 18 a děvečka v 16 letech. V Čechách teprve zřízení zemské z roku 1549 předpisuje pro dosažení zletilosti věk 20 let, Obnovené zřízení zemské z roku 1627 přijíma hranici u pohlaví mužského 20, u ženského 15let. Hranice tato přijata byla i v Koldínových právech městských a zůstala i nadále.*¹⁰ Do tohoto období neexistovala žádná úprava, která by upravovala právní postavení osob nedospělých.

Velkým milníkem v trestním právu bylo Obnovení zřízení zemského z roku 1627 v Čechách a v roce 1628 na Moravě, které jako první začalo sjednocovat trestní právo obecné. Obnovené zřízení zemské stále neobsahovalo žádnou úpravu, která by se týkala odpovědnosti nedospělých pachatelů.

Dalším velmi důležitým počinem ohledně unifikace trestního práva byl Hrdelní řád císaře Josefa I. z roku 1707, vydaný pro Čechy, Moravu a Slezko. V tomto řádu v článku XVII, který byly věnován okolnostem zmírňujícím trest, bylo ustanoveno, že "pachatel je mladý, a proto rozumu nedostatečného, když chlapec ještě nedosáhl věku osmnácti let a dívka patnácti let".

Jedním z hlavních zdrojů středověkých trestních zákonů byl Constitutio Criminalis Carolina, které pojednávalo o mladistvých v článku CLXXXIX, který stanovil všeobecné pravidlo spočívající v tom, že se trestné činy mladistvých mají posuzovat dle mírnějšího měřítko, ale nebyla zde stanoven věk absolutní beztrestnosti, tudíž tato otázka byla ponechána pouze soudcovskému rozhodnutí, přičemž se počítalo s tím, že soudcem je osoba natolik zkušená, která je schopna v těchto věcech využít správný úsudek. Doplněním byl článek CLXIV, který stanovil, že osoba mladší čtrnácti let, která spáchá trestný čin krádeže, nemá být potrestána smrtí, jako osoby dospělé. Avšak pokud by se jednalo o krádež velkou nebo by byly zjištěny závažné okolnosti a pachatel by se blížil věku čtrnácti let, mohl být i trest smrti uložen.¹¹

¹⁰ PRUŠÁK, J. O trestání odpovědnosti mládeže ve starém českém právu. Zvláštní otisk časopisu Československé společnosti pro právo trestní, roč. IX., číslo 4, s. 2.

¹¹ PRUŠÁK, J. O přičetnosti osob mladistvých a jejich potrestání. Praha, 1899, s. 67

Všechny tyto trestní úpravy byly vytvořeny tak, aby byly zejména odstrašující pro možné adepty, kteří by mohly činit protiprávní jednání. Na základě této myšlenky byly stanoveny velmi přísné tresty, které se s dnešní úpravou nedají absolutně srovnat. Dalo by se říct, že tyto tresty byly ve své podstatě proti lidskosti. Krásným příkladem této teorie byl i Hrdelní řád Marie Terezie (Constitutio criminali Theresiana, dále pouze CCT) z roku 1768. Tento první společný rakouský hrdelní řád byl významný i pro to, že v něm byla upravena oblast trestního soudnictví nad mládeží.

CCT pojednávalo o osobách mladistvých v I. díle v článku 11. Věk mladistvý byl upraven na 16 let, přičemž to byla okolnost polehčující. Dále zde byly upraveny 3 věkové kategorie a to:

- **dětství** - to bylo určeno horní hranicí 7 let, tyto osoby nebyly absolutně trestně odpovědné
- **nedospělost** - byla určena horní hranicí 14 let a využívala se zde snížená trestní odpovědnost
- **věk mladistvý** - byl určen horní hranicí 16 let, přičemž zde nastupovala plná trestní odpovědnost¹²

Věk mladistvý se v CCT uznával jako okolnost polehčující pod podmínkou, že zde byla naděje na polepšení mladistvého, o čemž opět rozhodovala osoba soudce.

3.2. Období osvícenských myslitelů (2. polovina 18. století)

S dobou rozvoje společnosti samozřejmě začala také přicházet forma moderního trestání, které vycházelo z přechodu přísnosti trestání na liberálnější formu a to zejména metodou převýchovy. Velkým milníkem pro toto smýšlení byla polovina 18. století, kdy zastánci liberálního osvícenství (Voltaire, Montesquie) začínají vystupovat proti krutosti trestání a začínají hlásat, že tento typ trestání je absolutně nepřijatelný. Jejich filozofie volá po dodržování lidských práv, neboť člověk je středem jejich celkového myšlení. Jejich přístup k člověku je absolutně odlišný od

¹² ZEZULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 16

předchozích filozofů. Přichází s revoluční myšlenkou, že účelem trestu nemá být potrestání, ale polepšení pachatel, z čehož vychází i dnešní forma trestání.

Pro území Čech, Moravy a Slezka byl velmi důležitý Rakouský trestní zákonn z roku 1852, který dělil mládí z hlediska trestní odpovědnosti velmi podobně jako Theresiana a to na tyto 3 období:¹³

- **období úplného vyloučení trestní odpovědnosti** - období absolutní nepřičetnosti - (věk dětský) - období do dovršení 10 let
- **období zmenšené trestní odpovědnosti** - období zmenšené přičetnosti - (nedospělostú) - od 10 do 14 let
- **Období mírnějšího trestání** - věk mladistvý - od 14 do 20 let¹⁴

Nedospělé osoby se trestaly uzavřením na odděleném místě v rozmezí doby od jednoho do 6 měsíců, tato doba mohla být soudem navýšena. Tento druh trestu byl zvláštním druhem trestu odnětí svobody a byly vykonávány ve speciálně tomu určených odděleních v obecných věznicích, které byly určeny zvlášt pro tyto účely. Při udělení trestu se hledělo zejména na tyto okolnosti:

- **velikost a povaha trestného činu**
- **věk pachatele**
- **povaha jeho mysli**, podle toho, jak se v činu trestném, tak i v předešlém chování najevo dává svobodná vůle, škodlivější náklonnosti, zlomyslnost neb nenapravitelnost¹⁵

Na přelomu 19. a 20. století procházelo trestní právo rekodifikací, díky níž se problematika ohrožené a delikventní mládeže dostala do popředí a to z důvodu znění důvodové zprávy vládního návrhu nového rakouského trestního zákona, který byl vypracován v roce 1910, ve kterém se uvádělo následovně: "*Ustanovení trestního*

¹³ PRUŠÁK, J. Rakouské právo trestní. Praha: Všeherd, 1912, s. 65

¹⁴ ZEZULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 17

¹⁵ PRUŠÁK, J. Rakouské právo trestní. Praha: Všeherd, 1912, s. 125

zákona o zacházení s dětmi a mladistvými dle práva trestního tvoří jednu z nejzanedbanějších a nejškodlivějších částí trestního zákona."¹⁶ Tato situace nemohla zůstat v takovém stavu, neboť otázka problematiky trestání dětí a mladistvých je jedna z nejdůležitějších částí trestního zákona. Pokud je tato část trestního zákona špatná nebo nedokonalá, je třeba konstatovat o celém trestním zákoně, že je absolutně nevyhovující.

Tyto viditelné problémy trestního zákona vyústily ve snahy o vytvoření samostatného zákona o zacházení s mladistvými, jako byl například v Anglii účinný zákon Children Act, který pocházel z roku 1908. Výše uvedené skutečnosti opravdu vedly k vytvoření samostatného zákona, byl to tzv. Zákon o trestání a trestní ochraně osob mladistvých", jehož osnova byla vypracována již v roce 1907 a v roce 1909 byla předložena panské sněmovně. Základ této osnovy tkvěl v zásadě, že "dítě školou povinné nepatří před trestního soudce". Tato osnova zákona se již velmi začínala podobat dnešní úpravě, neboť mezi dětství a dospělost byla zařazena věková kategorie od čtrnácti do osmnácti let, která byla pojmenována jako mladistvý. Mladistvým byla přisouzena určitá "pochybná přičetnost", u které musel soud v každém jednotlivém případě zkoumat, zda je posuzovaný jedinec duševně natolik vyspělý a takového stupně, že ho můžeme pokládat za přičetného. Od tohoto ustanovení se dále odvozoval tzv. zákon O trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931 a neméně i dnešní účinná úprava. Tento návrh zákona byl ještě několikrát přepracován. K poslednímu pokusu došlo v roce 1917, ale návrh zákona nebyl nikdy přijat.

3.3. Období tzv. První republiky (Zákon z 11. března 1931 č. 48 Sb. z. a n.)

V období První republiky u nás na základě zákona ze dne 28. října 1918 číslo 11 Sb., z. a n. byl platný trestní zákoník rakouský z roku 1852 ve kterém nebyla problematika trestání mladistvých nijak valně upravena, tudíž bylo nutné vypracovat zákon nový. První osnova byla vypracována již v roce 1922, ale Národnímu shromáždění předložena nebyla. Pro nás byl daleko důležitější návrh zákona z roku 1930. Tento návrh, který byl ve své době velice moderní, byl vytvořen dle vzoru německé (z roku 1923) a rakouské (z roku 1928) úpravy trestního práva mládeže. Výše uvedený návrh uspěl a na základě zákona z 11. března 1931 č. 48 Sb. z. a n. O trestním soudnictví nad mládeží, došlo k unifikaci právních předpisů o trestání

¹⁶ PRUŠÁK, J. Rakouské právo trestní. Praha: Všehrad, 1912, s. 76-77

mládeže. Zákon sám byl ve své době pokládán za progresivní a zdařilý, jak o tom svědčí ohlasy z pera tehdejší předních odborníků z oblasti trestního práva.¹⁷

Zákon jednak nově koncipoval účel a zvláštní odchylky v řízení ve věcech mladistvých, také obsahoval spoustu organizačních norem, které vytvářely organizovanou soustavu soudů v trestní věcech mládeže, přičemž ponechal pravomoci soudní v rukách soudů poručenských a trestních soudů mládeže, které byly oddělené a současně zdůraznil potřebu úzké spolupráce obou těchto specializovaných složek justice.

Zákon z 11. března 1931 č. 48 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží byl zákonem lex special k platnému trestnímu zákonu. Tento zákon podobně jako dnešní úprava obsahoval jak ustanovení trestního práva hmotného, tak i ustanovení trestního práva procesního.

Tento zákon rozlišoval:

- **nedospělé** - osoby, které v době spáchání činu nedovršily 14. rok svého života, tyto osoby nebyly odpovědné podle trestních zákonů
- **mladistvé** - osoby, které v době spáchání činu dovršila 14. rok, ale nedokonala 18. rok svého věku, tyto osoby byly neodpovědné podle trestních zákonů, pokud nemohly pro značnou zaostalost v době činu rozpoznat jeho bezprávnost nebo řídit své jednání podle správného rozpoznání

Výše uvedený zákon určil věkovou hranici čtrnácti let jako hraniční, kdy by mělo dojít k mravnímu a rozumovému základu, který by měl být důsledkem ukončení povinné školní docházky. Stejně jako v dnešní úpravě zde bylo upraveno možnost postupovat i proti osobám nedospělým, kterým by hrozilo nebezpečí zpětnosti nebo mravní zkázy i před touto věkovou hranicí, kterým bylo možno uložit podobná výchovná opatření jako po dosažení věkové hranice čtrnácti let. Také byla vytyčeno věkové rozmezí od dvanácti do čtrnácti let, přičemž pokud se takováto osoba dopustila činu za který bezprostředně hrozila doživotní ztáta svobody nebo trest smrti,

¹⁷ MIŘIČKA, A. Otázka pomocných zařízení pro péči o mládež provinilou hledíc na zákon o trestním soudnictví nad mládeží. In: Věstník Československé společnosti pro právo trestní, roč. VII, 1931, s. 107 a násl.

mohl poručenský soud obligatorně nařídit ochrannou výchovu nebo nařízení ochranného léčení.

Zákon O trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931 využíval pro trestný čin spáchaný mladistvým stejný pojem jako dnešní úprava a to provinění, v čemž můžeme vidět další souvislosti těchto dvou právních úprav. Provinění bylo označováno za speciální a jediný, dále nekategorizovaný trestněprávní delikt, jehož pachatel je mladistvý.¹⁸

Stejně jako v dnešní úpravě v ustanovení tohoto zákona platilo, že trestní řízení, které je vedeno proti mladistvému pachateli je vedeno podle ustanovení trestního řádu, pokud ZSNM nestanoví úpravu odlišnou. Výjimkou je případ, kdy pachatel spáchá čin ve věku mladistvém, avšak trestní řízení je zahájeno po dovršení devatenáctého roku život. V tomto případě se nepostupuje dle ustanovení ZSNM, nýbrž dle trestního řádu jako u pachatelů dospělých.

Soudy mládeže nebyly zřízené jako samostatné soudy, ale jako jednotlivá oddělení stávajících soudů. Stejně to funguje i v době dnešní. Byly k tomu zřízeny speciální senáty " tzv. senáty mládeže". Tyto byly zřízeny u Krajských soudů. Senáty mládeže se odlišovaly od klasických senátů také složením. Byly složeny ze dvou soudců profesionálů, přičemž jeden soudce byl předsedou senátu a druhý jeho přísedícím. U soudu Okresních byl ustanoven pouze soudce mládeže, který pracoval stejně jako dnešní samosoudce. V každém Okresním soudě byl zvolen jeden soudce, který byl zvolen pro tuto pozici. Tento soudce rozhodoval o všech trestních řízeních mladistvých, které byly místně příslušné danému soudu, přičemž byl dále pověřen vedení agendy poručenského soudu, jestliže u daného Okresního soudu tato agenda byla vedena. Bylo možné, aby u jednoho okresního soudu bylo více soudců zvolených k výkonu soudnictví ve věcech mládeže, ale důležité bylo zejména to, aby byl každý soud schopen vykonávat tuto činnost ve svém obvodu.

Dalším společným prvkem obou úprav bylo ustanovení o vyloučení veřejnosti. S vyloučením veřejnosti musel souhlasit zákonný zástupce mladistvého nebo jeho obhájce. V zákoně byl taxativní výčet osob, které mohly být neveřejnému zasedání přítomny. Byly zde také osoby, kterým nemohl být přístup odepřen a to zejména: rodičům, poručníkům, pěstounům, ochrannému dozorcí a zástupci pro péči o mládež.

¹⁸ KRATOCHVÍL, V. Trestný čin v Československé a České právní vědě a trestním zákonodárství. MU Brno 1995, s. 49

Dobové hodnocení tohoto zákona bylo absolutně různorodé. Jedna strana, která tento zákon kritizovala byla zastávce tvrdého (zastaralého) zacházení s mladistvými. Byly toho názoru, že pokud se mládeži nechá volná ruka, tak se zvednou počty protiprávních činů jimi konanými a tím by byla zmenšena celková bezpečnost celé společnosti. Také zde probíhaly názory, že rozšíření věku beztrestnosti na čtrnáct let není správné, nýbrž naopak velice špatné, protože duševní vývoj pachatele v tomto období je natolik vysoký, že by měl být trestně odpovědný. Pozitivní reakce byly velice podobné jako u dnešní úpravy.

3.4. Období Protektorátu Čech a Moravy

ZSNM, který byl velice moderní a progresivní, upravoval trestní odpovědnost, procesní postavení mladistvého a průběhu proti němu vedeného řízení u všech mladistvých žijící na území Česlovenska obecně platil pouhých osm let a to v období od 1.10.1931 do 29.9.1938, tj. do okamžiku kdy do Československo bylo zahrnuto do Mnichovské dohody.

Ve velmi krátkém období Druhé republiky (září 1938 až březen 1939) došlo tzv. Výnosem vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939 k jednostrannému vyhlášení Protektorátu Čechy a Moravy. Na základě tohoto výnosu bylo české obyvatelstvo do několika různých skupin, přičemž na každou skupinu platil odlišný právní systém. Vznikly zde tyto skupiny: říšští občané (státní příslušníci Říšské říše), na které platil právní systém německý. Tudíž na určitou málo početnou skupinu mládeže německé národnosti platil na českém území německý zákon o soudnictví nad mládeží (Jugendgerichtsgesetz z roku 1923), později ho nahradil novější zákon z roku 1943 (Reichjugendgerichtsgesetz). Na zbytek mládeže se vztahoval dosavadní platný zákon o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931. Z tohoto výseku byly vyhrazeny trestné činy, které byly učiněny proti německé říši. Tyto protiprávní činy byly řešeny na základě drakonických německých trestních předpisů. Nejhuře postavená skupina byla židovská mládež, která podléhala aplikaci tzv. Norimberských rasových zákonů, což byl komplex právních předpisů, které drasticky zasahovaly do všech sfér života nejen židovské mládeže, ale i židosvských dospělých.

Toto rozpolcené období, kdy probíhalo šestileté násilné přerušování plné působnosti zákona o trestním soudnictví nad mládeží na území Československa, skončilo až dnem 4. května 1945. Tímto dnem určila československá vláda milník, kdy skončila nadvláda německé říše. Tohoto dne nabyl znovu plné účinnosti zákon z

roku 1931, který přinesl stejné postavení pro všechnu mládež žijící na území Československa.

3.5. Období od roku 1948 do roku 1989

Trvání tohoto zákona ovšem nemělo dlouhého trvání, neboť na našem území došlo v únoru roku 1948 ke komunistickému převratu, kdy byly zahájeny přípravné práce na celém novém trestním zákoníku. Tento trestní zákoník byl připravován dle předlohy sovětského trestního zákoníku, který samozřejmě neobsahoval samostatnou úpravu pro trestání mládeže. Zákon z roku 1931 byl zrušen na základě nového trestního zákona č. 86/1950 Sb. a to dne 1. srpna 1950. Po dobu dalších šedesáti tří let na území tehdejšího Československa ani po jeho rozpadu na území České republiky neexistovala žádná samostatná úprava pro trestání mládeže.

Otázka mládeže v tomto období nebyla nijak valně vyřešena. Mládež jako samostatná skupina měla při trestním řízení určité výhody ve srovnání se soudnictvím dospělých. Tyto určité výhody byly zachovány i v trestním zákoníku z roku 1961.

Byla to zejména zaměřenost na výchovnou funkci vyvození trestní odpovědnosti u mládeže, který se konkrétně projevil zejména v materiálním znaku trestného činu (tj. stupni společenské nebezpečnosti jednání mladistvého, který musel dosáhnout vyššího stupně než je malý, aby mohlo být vůbec takové jednání kvalifikováno jako trestné), jednak v mírnějším trestněprávních následcích (ve snížených trestních sazbách a ve vyloučení možnosti uložit mladistvým některé tresty, včetně širšího využívání institutu zahlazení odsouzení). V trestním řízení se jednalo zejména o institut obligatorní obhajoby, zpřísnění podmínek uvalení vazby, výchovně orientovaný průběh hlavního líčení, rozsáhlé možnosti zjišťovat a přihlížet k výsledkům zpráv o osobních a rodinných poměrech mladistvého, rozšířený okruh osob oprávněných podávat ve prospěch mladistvého opravné prostředky, apod.. Tyto odlišnosti se projeví i ve vykonávacím řízení, zvláště pak ve výkonu trestu odnětí svobody ve zvláštních nápravně výchovných ústavech a později také ve věznicích pro mladistvé.¹⁹

¹⁹ŠÁMAL, P., Válková, H., Sotolář, A., aj. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2004. s. 12.

3.6. Období od roku 1989 do současné úpravy

Reforma trestního práva, která u nás proběhla po roce 1989, a která se skládala z více jednotlivých novel stávajícího trestního zákoníka z roku 1961 se mladistvých moc nedotkla. Do právního řádu bylo na základě těchto novel zaimplementováno např.: podmíněné upuštění od potrestání, nový alternativní trest obecně prospěšných prací, možnosti odklonů v trestního stíhání ve formách narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání. Toto se však netýkalo pouze mladistvých pachatelů, nýbrž se to týkalo pachatelů všech věkových kategorií, kteří za své činy mohli být trestně odpovědní.

S vývojem demokratické společnosti se i na našem území začaly objevovat hlasy, které volaly po samostatné úpravě trestní odpovědnosti a soudnictví mládeže. Na předloze tohoto zákona se začalo pracovat již v roce 1997, kdy skupina odborníků v rámci komise pro rekonstrukci trestního práva hmotného a procesního ustanovená při Ministerstvu spravedlnosti vypracovala v letech 1997 - 1999 šest analytických dokumentů. Na základě těchto šesti dokumentů byla na konci roku 2000 vypracována první neoficiální osnova nového zákona o soudnictví nad mládeží. V průběhu roku 2000 byl vypracován sám návrh zákona pod pozměněným jménem a to: "*Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže*". Dne 23. dubna 2001 na základě projednání třech poslaneckých výborů Poslanecká sněmovna rozhodla o tom, že vyřadí tento návrh z programu svého jednání a toto bylo zdůvodněno tím, že na tak rozsáhlou reformu je potřeba daleko více času.

V červnu 2002 proběhly volby, kdy vznikla nová vláda, která se rozhodla předložit návrh zákona k opětovnému projednání. Tento částečně pozměněný vládní návrh zákona byl projednán a schválen Poslaneckou sněmovnou Parlamentu České republiky na doporučení ústavněprávního výboru dne 21. května 2003. Senát Parlamentu České republiky pak k doporučení svého ústavněprávního výboru návrh zákona definitivně schválil na své schůzi dne 25. června 2003. Po podpisu prezidentem republiky byl pak nový zákon pod číslem 218 uveřejněn v částce 79 Sbírký zákonů rozeslané dne 31. července 2003.

"Trestnost činu spáchaného mladistvým před 1. 1. 2004, kdy nabyt účinnosti zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže, je třeba s ohledem na zásady vyplývající z ustanovení § 16 TrZ posuzovat po uvedeném datu vždy podle této nové

*úpravy, neboť ta je při stíhání mladistvých příznivější než úprava předcházející.*²⁰

Zákon nabyl účinnosti dne 1. ledna 2004. tím se uzavřel mnohaletý proces přípravy a legislativního projednávání normy, kterou zákonodárce zkráceně nazval "zákon o soudnictví ve věcech mládeže" a může být nyní zahájena další, neméně náročná etapa její aplikace v justiční praxi.²¹

²⁰ Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 17. 5. 2004, sp. zn. 3 To 315/2004

²¹ ŠÁMAL, P., A., aj. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2004. s. 12.

4. Odpovědnost mládeže dle Zákona o soudnictví ve věcech mládeže

Trestní odpovědnost je následkem porušení právní povinnosti, ať již se jedná o protiprávní jednání nebo opomenutí. Po porušení povinnosti, která může být v trestním právu pouze, pokud se jedná o zaviněné jednání, které se může způsobit úmyslně nebo nedbalostně, přichází sankce.

Obecnou právní úpravou týkající se trestních činů obsahuje zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon (dále jen pouze tr. zkn.) a procesní postup orgánů činných v trestním řízení obsahuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen pouze TR).

Mezi znaky trestní odpovědnosti patří:

- **Protiprávnost spáchaného činu**
- **Typové znaky trestného činu** (t.j. naplnění skutkové podstaty trestného činu - objekt, objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka)
- **Obecné znaky uvedené v zákoně** (věk, přičetnost a u mladistvých rozumová a mravní vyspělost posuzované osoby)

4.1. Věkové rozdělení mládeže

Dle dnešní úpravy se u podmínky věkové hranice trestní odpovědnosti mladistvých určuje věk patnácti let.

Osoby ve věku 15-18 let se označují jako mladiství a jsou ze zákona trestně odpovědní s jistým omezením. Mladistvý je pojem, který označuje fyzickou osobu, která dovršila dne, který následuje po dni patnáctých narozenin do dne, ve kterém dovršila 18 let věku. Protiprávní čin, který spáchá mladistvý se nenazývá trestný čin jako u dospělých, nýbrž se nazývá provinění. Na trestání mladistvých se vztahuje zvláštní ustanovení i zvláštní způsob řízení, který je upraven v ZSM. § 1 odst. 1, ZSM nám upravuje hlavní účel tohoto zákona a to tak, že: "*Tento zákon upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoně, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže.*"²² Tímto ustanovením je deklarována věčná působnost zákona, který se vztahuje na věkovou kategorii mládeže.

²² § 1 odst. 1) ZSM

Osoby mladší 15 let (dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže děti mladší 15 let) nejsou trestně odpovědné. Avšak dopustí-li se dítě mladší patnácti let činu jinak trestného, může mu soud pro mládež uložit podle ZSM opatření. V tomto řízení se bude postupovat dle občanského soudního řádu. Protiprávní čin, který spáchá osoba mladší 15 let se nazývá čin jinak trestný. Pokud ZSM, používá v hlavě třetí pojmu „dítě mladší patnácti let“, označuje tak toho, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku, jak je vymezeno v ustanovení § 2 písm. c) tohoto zákona. Skutečnost, že dítě po spáchání činu jinak trestného již dovršilo patnáctý rok věku, nebrání zahájení řízení podle hlavy třetí a uložení opatření podle § 93 odst. 1) ZSM.²³

V běžné praxi se můžeme též setkat s pojmem osoba blízka věku mladistvého, což je pojem čistě trestněprávní, čímž je chápáno období mezi 18. a 19. rokem života fyzické osoby. Pokud pachatel spáchá trestný čin v tomto věku použije se při výměře trestu institut polehčující okolnosti a fakultativně se využije i specifické postupy, které jsou upraveny v řízení proti mladistvému a specifika při výkonu trestu odnětí svobody a ochranné výchovy.

V této kapitole se budu věnovat pouze odpovědnosti dětí mladších patnácti let a osobám blízkým věku mladistvého, neboť mladistvým jako takovým je věnována kapitola následná.

4.2. Děti mladší patnácti let

ZSM v § 89 upravuje možnosti trestání dětí mladších patnácti let tak, že vymezuje režim posuzování protiprávních činů způsobený právě dětmi mladšími, patnácti let a formy reakce na ně. Z hlediska jejich povahy se tyto činy mohou dělit na:

- a) činy jinak trestné (dle § 89 odst. 2)
- b) ostatní protiprávní činy (dle §89 odst. 3)

Pro činy jinak trestné se uplatňuje speciální úprava, která je obsažená v ZSM, zatímco ostatní protiprávní činy jsou posuzovány na základě obecných předpisů a to podle předpisů, které upravují občanskoprávní řízení. ZSM nám v § 96 výslovně

²³ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích – soudu pro mládež ze dne 31. 10. 2006, sp. zn. 3 Rodo 6/2006

uvádí, že nestanoví-li tento zákon jinak, postupuje soud pro mládež v řízení podlé této hlavy (myšlena hlava III.) podle předpisů upravujících občanské soudní řízení. Toto rozdělení je vytvořeno na základě nebezpečnosti činu dítěte mladšího patnácti let vůči společnosti. Jednoznačně z toho vyplývá, že čin jinak trestný bude mít pro společnost daleko nebezpečnější následek než činy, které jsou kategorizovány jako ostatní protiprávní činy.

Toto překvapivě neodporuje stanovenému pravidlu věkové hranice pro způsobilost pro porušení trestního práva, což by způsobilo to, že by tyto osoby byly trestně neodpovědné. To by znamenalo, že trestné činy spáchané těmito osobami by za této situace nemohly být trestněprávně postižitelné, a to ani když naplňují všechny znaky skutkové podstaty trestného činu. Děti mladší patnácti let proto za takovéto protiprávní činy nelze v trestněprávní rovině trestat. Jediným východiskem, jak zacházet s těmito pachateli je využít možnosti jiných typů opatření stanovených zákonem.

Tyto výše zmíněná opatření, které mohou být uloženy dítěti mladšímu patnácti let jsou taxativně vyjmenovává § 93 ZSM s textací, že dopustí-li se dítě mladší patnácti let činu jinak trestného, může mu soud pro mládež uložit, a to zpravidla na základě výsledků pedagogicko-psychologického vyšetření, tato opatření:

- a) výchovnou povinnost,
- b) napomenutí s výstrahou,
- c) výchovné omezení,
- d) zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče,
- e) ochrannou výchovu
- f) ochranné léčení

Tyto výše zmíněné opatření je soud pro mládež oprávněn uložen fakultativně dle svého nejlepšího uvážení. Výjimku zde tvoří jeden případ, a to pokud dítě starší 12 let, ale mladší 15 let, se dopustí činu jinak trestného, za nějž trestní zákon ve zvláštní části dovoluje uložení výjimečného trestu. V těchto případech je ochranná výchova ukládána obligatorně. Výjimečným trestem se rozumí jednak trest odnětí svobody v rozmezí 20 až 30 let, jednak trest odnětí svobody na doživotí (§ 29 TrZ). Fakultativně je ochranná výchova dětem mladším 15 let ukládána tehdy, jestliže to

odůvodňuje povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy.

Ochranná výchova trvá po dobu, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dosažení věku 18 let, vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku. Soud pro mládež může rovněž přeměnit ochrannou výchovu na ústavní výchovu, nebo může rozhodnout o podmíněném umístění mladistvého mimo takové výchovné zařízení. Přitom může být mladistvému uložen dohled probačního úředníka nebo jiné výchovné opatření (§ 23 ZSM).

Ochranné léčení soud dle svého uvážení uloží dítěti mladšímu patnácti let na základě výsledků předchozího vyšetření duševního stavu dítěte, nebo jestliže spáchalo čin jinak trestný buď ve stavu vyvolaném duševní poruchou, nebo pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním a jeho pobyt na svobodě bez uložení ochranného léčení by byl nebezpečný.

Ostatní opatření mohou být dítěti mladšímu patnácti let uloženy na základě obecných ustanovení ZSM, které upravují jednotlivá opatření. Těchto opatření může být uloženy i více současně, je-li to potřebné k dosažení účelu tohoto zákona.

Soud pro mládež může také od uložení výše zmíněných opatření také upustit s tím, že projednání činu dítěte před státním zástupcem nebo před soudem pro mládež splní účel určený ZSM.

Faktorem pro určení místní příslušnosti soudu pro mládež je v jehož obvodu má nezletilý na základě rozhodnutí rodičů nebo rozhodnutí soudu, případně jiných rozhodujících orgánů své bydliště. Na základě udržení zájmů dítěte je dané pravidlo s tím, že místní příslušnost u těchto osob nemůže být prolomena. Výjimkou je pouze jeden případ a to, že pokud místně příslušný soud nemůže zasáhnout nebo není znám, zakročí soud jiný a to ten, ve kterémž obvodu se dítě mladší patnácti let zdržuje

Zajímavostí je zejména to, že nám zákon obligatorně nestanoví, jestli má být senát, který se věnuje dětem mladším patnácti let zařazen do systému trestních nebo občansko-opatrovnických soudů. Dle informace soudce Obvodního soudu pro Prahu 2 je to na rozhodnutí předsedů jednotlivých soudů. Např. u Obvodního soudu pro Prahu 2 je senát, který se věnuje činům jinak trestným, svěřen do rukou trestního soudce. U dalších pražských soudů je tato agenda svěřena do rukou opatrovnických soudů.

Řízení proti dítěti mladšímu patnácti let, které se dopustilo činu jinak trestného, může být řízení zahájeno pouze na základě návrhu které podá státní

zástupce, nebo pokud řízení zahájí sám soud pro mládež (usnesením). V tomto pravidle se nám promítají principy stanovené občanským soudním řádem pro nesporná řízení ve věcech mladistvých, v nichž jde přednostně o to upravit v celospolečenském zájmu postavení nezletilých dětí.

4.3. Osoba blízká věku mladistvého

V běžné praxi se můžeme též setkat s pojmem osoba blízká věku mladistvého, což je pojem čistě trestněprávní, čímž je chápáno období mezi 18. a 19. rokem života fyzické osoby. Pokud pachatel spáchá trestný čin v tomto věku použije se při výměře trestu institut polehčující okolnosti dle §41 tr. zkn. a fakultativně se využije i specifické postupy, které jsou upraveny v řízení proti mladistvému a specifika při výkonu trestu odnětí svobody a ochranné výchovy.

5. Trestní odpovědnost mladistvých de lege lata

Jak již bylo výše zmíněno dnešní účinná právní úprava trestní odpovědnosti mladistvých je zakotvena v zákoně č. 218/2003 Sb., ze dne 25. června 2003, Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Tento zákon upravuje veškeré podmínky trestní odpovědnosti mládeže, ať už to jsou podmínky věku, přičetnosti, mravní a rozumová vyspělost.

V předchozí kapitole jsem zmínil podmínky vzniku trestní odpovědnosti, které dle právní teorie jsou: protiprávnost spáchaného činu, skutková podstata trestného činu a obecné znaky uvedené v zákoně, pod nimiž myslíme věk, přičetnost a nakonec pro mladistvé specifický prvek tzv. rozumovou a mravní vyspělost.

5.1. Trestní odpovědnost

Co je to trestní odpovědnost bylo uvedeno v předchozí kapitole, která se věnovala trestní odpovědnosti mládeže. Dle současné právní úpravy v České republice jsme schopni trestní odpovědnost rozdělit do několika časových úseků na základě tělesného a duševního stavu člověka:

- 1) ***absolutní trestní neodpovědnost***, jedná se o ty osoby u kterých se předpokládá absolutní nedostatek určovacích a rozpoznacích schopností. V tomto případě se jedná o dítě mladší 15 let, které je absolutně neodpovědné za své protiprávní činy, v čemž lze spatřit nevyvratitelnou právní domněnku nepřičetnosti,
- 2) ***relativní trestní neodpovědnost***, v tomto případě se jedná o otázku posuzování trestní odpovědnosti mladistvých na základě rozumové a mravní vyspělosti, což lze nazvat tzv. podmíněnou přičetností. Důležitý je u této podmínky příčinný vztah mezi nevyspělostí a protiprávním jednáním. U každého protiprávního jednání je tudíž nutnost posuzovat rozumovou a mravní vyspělost odděleně.
- 3) ***plná trestní odpovědnost***, ta je uplatňována u dospělých osob, které dovršily osmnácti let. Jsou zde i výjimky, kdy posuzovaná osoba v důsledku duševní choroby ztrácí trestní odpovědnost. Z této plné trestní odpovědnosti lze odebrat též osoby blízké věku mladistvých, které lze

posuzovat podobně jako osoby mladistvé, pokud existuje domněnka, že jejich vývoj nebyl zdárně ukončen. Věk blízký věku mladistvému je brán jako jedna z mnoha polehčujících okolností.²⁴

5.1.1. Věk

Stručně řečeno zákon stanoví, že mladistvým je osoba, která dovršila věk patnácti let, ale nepřekročila věk osmnácti let. Za těchto předpokladů splňuje první podmínku trestní odpovědnosti, která je požadovaný věk patnácti let. Myslí se tím věk *matrikový*, který se počítá od data narození zapsaného v matrice narození dětí. Rozdílný je věk *mentální (rozumový)*, podle nějž lze určit celkovou vyspělost osobnosti (nevyjadřuje však duševní stav). Mentální věk určuje jak biologickou a psychologickou, tak i sociální a mravní úroveň pachatele, která má vliv na jeho rozpoznávací a určovací schopnosti. Zákonodárci vychází ze skutečnosti, že oba typy věku spolu souvisí a většinou právě matrikový věk vypovídá o věku mentálním – rozumové a mravní vyspělosti.²⁵

5.1.2. Příčetnost

Příčetnost označuje v trestním právu duševní stav pachatele trestného činu v době jeho spáchání, při němž nejsou negativně ovlivněny schopnosti pachatele rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání. Posouzení příčetnosti, resp. nepřičetnosti pachatele je důležité z hlediska právní zásady, že vůle duševně chorého nemá právní účinky.

Příčetnost je v trestním zákoníku vymezena pouze negativně v § 26: „*Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.*“

²⁴ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. Vydání. Praha : Leges, 2013. s. 195 – 197.

²⁵ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 191-194

Legální definice nepříčetnosti tedy kumulativně obsahuje tři základní znaky:

- duševní porucha pachatele,
- která nastala nebo trvala v době spáchání činu
- jejíž důsledku vznikla neschopnost rozpoznat protiprávnost (neschopnost intelektuální) nebo neschopnost ovládat jednání (neschopnost volní).

Zbavení nebo omezení způsobilosti osoby k právním úkonům není pro posuzování stavu nepříčetnosti rozhodujícím kritériem. Otázka nepříčetnosti je otázkou právní, o níž rozhodují orgány činné v trestním řízení na základě znaleckého posudku. Dopustí-li se nepříčetný pachatel činu jinak trestného a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný (posuzuje opět znalec), uloží mu soud obligatorně ochranné léčení (§ 72 odst. 1 TZ). Ochranné léčení může mít jak ambulantní, tak ústavní charakter.

5.1.3. Rozumová a mravní vyspělost

V § 1 odst.1) ZSM, se zavádí podmíněná či relativní trestní neodpovědnost, která se dříve nazývala pochybná přičetnost. Zákon nám v tomto případě neopomněl na to, že stupeň rozumové a mravní vyspělosti může být u mladistvých značně diametrálně rozlišný. Jedná se zejména o věk okolo 15 let, přičemž se vychází z teze, že pokud stupeň rozumové a mravní vyspělosti posuzované osoby nedosáhlo takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný. Tato koncepce trestní odpovědnosti mladistvých je odvozena od československého zákona o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931. Už v tuto dobu byl tento zákon velice nadčasový a velmi dobře propracovaný.

U jedince se tedy promítá složka rozumová, charakterizovaná postupným nabýváním schopnosti pojmového myšlení a složka mravní – mladistvý si osvojuje platné normy chování ve společnosti a utváří si k nim vlastní postoje.²⁶ Úroveň rozumové a mravní vyspělosti požadovaná ustanovením § 5 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže jako předpoklad trestní odpovědnosti mladistvých má

²⁶ ŠÁMAL, P., Válková, H., Sotolář, A., aj. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2004. s. 44

dvě složky, které se vzájemně ovlivňují a tvoří z hlediska vývoje mladistvého nedílný celek.²⁷ Rozumovou a mravní vyspělost mladistvého je třeba posuzovat jednak ve vzájemných souvislostech obou těchto složek (nikoliv izolovaně), jednak ve vztahu k obvyklému vývoji mladistvých, přičemž ze zákonné úpravy nevyplývají odlišné podmínky pro stanovení úrovně rozumové vyspělosti a mravní vyspělosti; v obou případech platí, že pouze v odůvodněných pochybnostech podložených konkrétními zjištěními je na místě, aby tato otázka byla řešena na podkladě posudku znalců z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, popřípadě psychologie.²⁸ "Zjištění, že obviněný (mladistvý) je pro duševní chorobu trestně nezodpovědný (§ 12 TZ), nestačí založit na tvrzení lékaře, ale musí být vždy založené na znaleckém posudku znalců psychiatrů (§ 105 odst. 1 a § 116 odst. 1 TR; § 58 ZSM)."²⁹

Psychiatrické kritérium spočívá v duševní poruše pachatele, která se projevuje jako tzv. neschopnost rozumová (tedy neschopnost rozpoznat nebezpečnost vlastního činu pro společnost) nebo tzv. neschopnost ovládací, též určovací (neschopnost vlastní vůlí ovládat své jednání). Tyto uvedené druhy neschopnosti jsou dány alternativně, a proto stačí prokázat jen jeden z nich.

Aby však nedošlo ke vzniku příliš velkého okruhu případů eventuální nepřičetnosti, požaduje zákonodárce k alespoň jedné z výše uvedených alternativ přistoupení kritéria časového. Proto je při posuzování viny pachatele právně relevantní pouze taková nepřičetnost, která je přítomna v době spáchání činu.

Nedostatek schopnosti rozpoznávací spočívá v tom, že osoba není v důsledku své vyspělosti schopna rozpoznat, že nebezpečnost činu pro společnost je vyšší než nepatrná. Tato neschopnost nastává i v případě, že osoba sice vnímá skutečnosti rozhodné ohledně svého činu, ale není schopna posoudit společenské souvislosti, společenský smysl a dopad daného činu.

Nedostatek schopnosti určovací se projevuje v tom, že osoba si sice uvědomuje nebezpečnost svého činu pro společnost, ale není způsobilá v konkrétním případě své jednání svými duševními schopnostmi regulovat a tím i ovládat. Judikatura k tomuto uvádí: "*Schopnosti pachatele rozpoznávací a určovací je třeba*

²⁷ ŠÁMAL, P., Válková, H., Sotolář, A., aj. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2004. s. 41

²⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 8 Tdo 1069/2006

²⁹ R 14/1979

posuzovat se zřetelem k povaze spáchaného trestného činu. Soud proto nezjišťuje trestní odpovědnost pachatele jako takovou, ale vždy jen ve vztahu k určitému činu."

Podobnou právní úpravu najdeme napříkladv německé a anglické právní úpravě, přičemž v § 3 německého zákona o soudechmládeže -Jugendgerichtsgesetz (JGG)11 - BgB1. I.S. 3427, BgB1. III. 451-1, je "*mladistvý trestně odpovědný, jestliže v době činu je podle svého mravního a duševního vývoje dost zralý, aby rozpoznal protiprávnost činu a podle tohoto rozpoznání jednal. K výchově mladistvého, který pro nedostatek zralosti není trestně odpovědný, může soudce nařídít stejná opatření jako poručenský soudce*". Tato úprava je velmi podobná úpravě naší, vychází ze stejné dedukce a dochází ke stejnému cíli.

Za to v Anglii a Walesu lze považovat dítě ve věku 10 let a starší za trestně odpovědné, pokud se neprokáže, že vzhledem k okolnostem případu nebyl pachatel schopen rozlišit správné jednání od nesprávného.³⁰ Britská úprava je poněkud tvrdší v ohledu na mladistvého, než naše a německá. Nehledí se tolik na psychologickou (duševní) stránku posuzované osoby, jde spíše o stránku rozumovou. Tudíž dítě ve svém smyslu nemusí být určitým způsobem mravně a rozumově vyspělé, ale trestní odpovědnost neztrácí na základě, toho, že pouze dokázal odlišit správné jednání od nesprávného.

U jednotlivých osob jsou stupně vývoje absolutně odlišné, přičemž se vývoj duševní nemusí vázat na vývoj fyzický. Dle objektivní stránky je na každého mladistvého vyvíjen vliv a to zejména z externích vlivů jakou jsou např.: prostředí ve kterém vyrůstá, výchovou, dispozicemi rodiny ve které vyrůstá a jejího okolí, genetickými předpoklady, školou, jeho vrstevníky. Celkově se dá říci, že vnější faktory, které na mladistvého působí jsou příčiny jeho rozumové a mravní vyspělosti, které jsou výsledkem celkového vývoje osobnosti mladistvého.

Po konzultaci se soudcem Obvodního soudu pro Prahu 2, kterému je svěřen senát, který se zabývá mladistvými, mohu konstatovat, že tato relativní trestní odpovědnost je poněkud zbytečná, neboť výše jmenovaný soudce Obvodního soud pro Prahu 2 se za svoji kariéru nesetkal s případem, kde by rozhodoval o tom, že mladistvý není dostatečně rozumově a mravně vyspělí. Toto je podloženo i různými

³⁰ ŠÁMAL, P., Válková, H., Sotolář, A., aj. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2004. s. 41.

socio-psychologickými výzkumy, že děti okolo 15. roku života jsou natolik vyzrálí, že jsou nuceni chápat a rozumět možnosti protiprávnosti svého jednání.

5.2. Zánik trestnosti mladistvého

ZSM stejně jako TZ a TŘ obsahuje speciální důvody, které mohou vést k zániku provinění. Tato trestnost provinění může zaniknout pouze po spáchání provinění, ale musí to být dříve než soud pravomocně rozhodne. Tento zánik vzniká trvale, tudíž pachatel provinění už za tento čin nemůže být v budoucnosti nikdy stíhán. Pokud zaniká trestnost provinění následně na to také zaniká trestní odpovědnost mladistvého, což znamená, že mladistvý nebude potrestán žádným opatřením.

ZSM v hlavě II, díle 2. upravuje možnosti zániku trestnosti a to na základě dvou důvodů a to: tzv. účinné lítosti a promlčení. Dalšími možnými zániky lítosti pak jsou milost nebo amnestie prezidenta republiky.

5.2.1. Účinná lítost

Vzhledem k tomu, že represivní funkce trestání má u mladistvých spíše podpůrný význam, zavádí ZSM v § 7 zvláštní ustanovení o účinné lítosti, která je důvodem pro zánik trestnosti provinění mladistvého. Je to samostatný důvod pro zánik trestnosti činu, na který trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí nepřevyšující pět let.³¹ Mladistvý musí splnit tyto podmínky:

- a) provinění musí být dokonáno
- b) dobrovolně musí odstranit nebo napravit způsobený následek, anebo se o to pokusit, zejména pokud nahradil způsobenou škodu, učinil opatření potřebná k její náhradě nebo se jinak pokusil odčinit způsobené následky,
- c) svým chováním projevil účinnou snahu po nápravě,
- d) čin neměl trvale nepříznivých následků pro poškozeného ani pro společnost.

Účinná lítost zaručuje pachatelům zánik trestnosti, současně ochraňuje zájmy chráněné trestním zákonem před vážnými škodlivými následky některých trestných

³¹ NOVOTNÝ, O., a kol. Trestní právo hmotné .Obecná část. 5., jubilejní přepracované vydání. Praha: Aspí, a.s., 2007 s. 349

činů. Ochrana těchto zájmů dává zákonodárce přednost před zájmy pachatele.³²

5.2.2. Promlčení

Dalším důvodem zániku trestnosti provinění je *promlčení*. Institut promlčení je založen na předpokladu, že mladistvý se již po uplynutí promlčecí doby napravil a není proto důvod k ukládání sankcí. S postupem času (od spáchání provinění) se snižuje společenská potřeba reakce na provinění, jednoduše se na něj „zapomíná“, čímž úměrně klesá i jeho společenská škodlivost. „Potrestání“ by tak ztrácelo smysl a bylo by v rozporu s účelem promlčení. Také se zde objevuje procesní stránka, neboť se po určité uplynulé době naskytují potíže s dokazováním, neboť s uplynulou dobou se také oslabuje síla důkazů.

Zánik trestnosti činu zde nastává tedy uplynutím určité doby, která je stanovena odlišně pro různé trestné činy. Promlčecí doba tedy podle § 8 ZSM činí:

- a) deset let, jde-li o provinění, na které trestní zákon stanoví výjimečný trest,
- b) pět let, činí-li horní hranice trestní sazby odnětí svobody nejméně deset let
- c) tři léta u ostatních provinění

Jak můžeme posoudit, tak u mladistvých pachatelů jsou promlčecí lhůty výrazně kratší, než u pachatelů dospělých. Zákonodárci vychází i z toho hlediska s tím, že u mladistvých pachatelů je velice důležitá včasná reakce na protiprávní čin, neboť se u těchto pachatelů může stát nevčasné potrestání kontraproduktivním.

Promlčecí doby jsou odstupňovány dle závažnosti spáchaného provinění s tím, že rozhodující skutečnosti pro určení jejich délky jsou nesnížené trestní sazby uvedené v trestním zákoníku. V otázce počátku, zastavení a přerušování promlčovací doby platí stejná ustanovení jako u dospělých pachatelů. Trestnost provinění se nepromlčuje, pokud tak stanoví trestní zákon.³³

³² JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. Vydání.: Leges, 2013. s. 195 – 197

³³ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 191-194

6. Opatření jako právní následek trestní odpovědnosti mladistvých

Tato kapitola mé diplomové práce je věnována opatřením, které jsou základní trestněprávní následky provinění mladistvých osob a základní hmotněprávní formou reakce na jejich trestněprávní činnost. Tato jsou jako taková upravena v díle třetím, hlavně druhé ZSM a některá ustanovení čerpá tento zákon z obecné trestněprávní úpravy pro dospělé, a to ze trestního zákona.

Dle § 9 odst. 1) výše uvedeného zákona *"Účelem opatření vůči mladistvému je především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění."*³⁴ V tomto ustanovení je zakotveno upřednostnění výchovné a nápravné působení na mladistvého a děti, před trestáním, které je prioritní u dospělých. Je zde otevřen prostor k vyvíjení aktivit, které by měly mít za důsledek obnovení sociálního zázemí mladistvých pachatelů a také náležitě by také měly směřovat k naplnění potřeb osob, které byly poškozeny mladistvými pachateli.

Klíčové místo proto v tomto systému mají opatření, které reagují na danou životní situaci mladistvého a s tím spojená opatření, která by v budoucnosti měly zamezit tomu, aby se mladistvý do podobných špatných situací opakovaně dostával. Můžeme tedy prohlásit, že trestání mladistvých vychází dle dnešní úpravy ze systému, kde převažuje restorativní model justice, kde narozdíl od retributivní (odplatné) justice je kladen absolutní důraz na hledání způsobů, jak mladým pachatelům umožnit žít plnohodnotný a kvalitní život, jak se mohou uplatnit v určité komunitě a zejména jak odstranit konfliktní stavy, které jsou převážně spojovány s trestnou činností mladistvého.

Systém opatření je založen na monismu trestněprávních sankcí, čímž je absolutně odlišen od dualismu trestů a ochranných opatření, které jsou dle trestního zákona uplatňovány u dospělých pachatelů.

V hlavě II, Díl 3 ZSM jsou uvedena opatření ukládaná mladistvým. Účelem těchto opatření, jak již bylo řečeno výše, je vytvoření podmínek pro správný sociální a duševní rozvoj se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, rodinné výchově a jeho ochrana před škodlivými vlivy.

³⁴ § 9 odst. 1) ZSM

Z tohoto důvodu je také upraven systém trestů v tomto zákoně. Nově je zde zaveden oproti obecné úpravě monistický systém sankcí, tzn. „pouze“ opatření.

V § 10 Zák. mládeže jsou taxativně uvedeny 3 druhy opatření, která lze mladistvému uložit, a to:

- I. výchovná opatření
- II. ochranná opatření
- III. trestní opatření.

Vedle výchovných, ochranných a trestních opatření patří do systému alternativní reakce na spáchaná provinění i alternativní procesní postupy - zvláštní způsoby řízení, tzv. odklony od standartního soudního řízení - a specifické formy reakce na provinění mladistvých v podobě upuštění od uložení trestního opatření, ať už definitivního nebo podmíněného (v některých případech spojené s uložení výchovného nebo ochranného opatření).³⁵

Celý tento systém obsahuje ohromnou škálu možností jak reagovat na velice různorodé aspekty trestné činnosti mladistvých. Při správné aplikaci ustanovení účinných zákonů a při účelném využití Probační a mediační služby, která v jednom případě organizuje a vykonává dohled nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, nebo se snaží dosáhnout zprostředkování mimosoudního řešení sporu mezi obviněným a poškozeným, mohou velice efektivně přispět k řešení aktuálních životních problému mladistvého a příčin trestné činnosti, kterou mladistvý spáchal. Dále jej pozitivně motivovat ke snaze žít svůj život bez konfliktů se zákonem a vést ho k odčinění spáchaných škod. Je pravděpodobně, že tato forma trestání nebude mít tak odstrašující charakter, jako trestání dospělých. V těchto případech může docházet k častější recidivě, ale ta je vykoupena prvotním úmyslem trestání mladistvých, kde je prioritní to, aby byl mladistvý pachatel vytažen z kriminálního prostředí, usměrněn jeho život k lepšímu a zejména byl vytvořen základ pro jeho další kladný vývoj.

³⁵ ŠÁMAL, P., Válková, H., Sotolář, A., aj. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2004. s. 81.

6.1. Výchovná opatření

Taxativní výčet výchovných opatření je upraven v druhé hlavě, dílu třetím ZSM. Jedná se o opatření, která mají klíčový význam v trestání mladistvých, neboť právě tato opatření jsou schopny nejpřesněji reagovat na požadavky mladistvého, které by měly směřovat k aktuálním životním poměrům mladistvého, na skutečnosti charakterizující jeho osobu a na příčiny podnětů, které vedly mladistvého k páchaní trestné činnosti. U výchovných opatření je kladen největší důraz na to, aby byli mladiství chráněni před škodlivým vlivem prostředí, ve kterém žijí, aby se dokázali stabilizovat jejich osobní poměry a zejména pak aby dokázali předejít recidivě jejich trestné činnosti. Výchovná opatření jsou na stupnici škály závažnosti na posledním a to nejslabším místě v systému opatření.

Výchovná opatření naplňují zásadu pomocné úlohy, která v těchto případech nastupuje jako náhrada za prvky trestní represe, avšak při jejich výkonu dochází i k určitým újmám, který jsou směřovány proti mladistvým pachatelům. Mezi tyto újmy můžeme zařadit např.: újmy spojené s různými omezeními, nebo ty které mohou přímo ovlivnit denní režim mladistvého. Když se zaměříme na účelnost, tak tyto výchovná opatření mohou být v mnoha případech daleko účelnější než mnoha tvrdší potrestání.

Dle § 15 odst. 1) ZSM, je uvedeno, že při upuštění o trestního opatření nebo podmíněném upuštění od trestního opatření mohou být k dosažení účelu tohoto zákona uložena mladistvému výchovná opatření. Dovoluje-li to jejich povaha, je možné použít vůči mladistvému výchovné opatření i vedle uloženého ochranného nebo trestního opatření nebo v souvislosti se zvláštními způsoby řízení. Výchovná opatření lze uložit nejdéle na dobu současně stanovené zkušební doby u podmíněného odsouzení nebo podmíněného odložení peněžitého opatření; jsou-li ukládána ukládána samostatně nebo vedle jiného ochranného nebo trestního opatření, lze jej uložit nejdéle na dobu tří let.

Již v průběhu trestního řízení může soud pro mládež, v přípravném řízení státní zástupce, uložit výchovné opatření se souhlasem osoby, proti níž se řízení vede. Takto uložené výchovné Opatření musí být uloženo nejdéle do pravomocného skončení trestního řízení. Mladistvý je oprávněn v této době kdykoliv svůj souhlas odvolat. Prohlášení o odvolání souhlasu musí být adresováno soudu pro mládež nebo

v přípravném řízení státnímu zástupci. Výkon výchovného opatření tím končí³⁶. Po právní moci lze výchovné opatření pouze změnit nebo zrušit. Problém může nastat v tom, že existuje určité riziko, kdy mladistvý, aby dosáhl co nejmírnějšího, případně nejrychlejšího vyřízení věci, poskytne daný souhlas, i když bude přesvědčen o své nevině.³⁷

Dle § 15 odst. 2) jsou druhy výchovných opatření taxativně vymezena takto:

- a) dohled probačního úředníka,
- b) probační program,
- c) výchovné povinnosti,
- d) výchovná omezení,
- e) napomenutí s výstrahou.

6.1.1. Dohled probačního úředníka

Pod dohledem probačního úředníka je dle zákona myšleno pravidelné sledování chování mladistvého v jeho rodině a způsobu výchovného působení rodičů na něj, kontrola dodržování uloženého probačního programu, výchovných povinností a omezení uložených mladistvému soudem pro mládež a v přípravném řízení státním zástupcem nebo vyplívajících ze zákona a jeho pozitivní vedení probačním úředníkem k životu v souladu se zákonem.³⁸

Probační dohled je výchovné opatření, které představuje velice intenzivní zásah do životních poměrů mladistvého. Jeho prostřednictvím se projevuje snaha o převýchovu a jiné pozitivní ovlivnění mladistvého. Tento princip je založen na kombinaci několika vlivů na mladistvého, mezi které zejména patří jeho kontrola, pomoc a poradenství.

Velmi často dochází ke spojení probačního dohledu s uložením dalších výchovných opatření jako jsou dle § 17 probační program §18 výchovné povinnosti nebo § 19 výchovná omezení.

Tento typ výchovného opatření lze mladistvému vyslovit jak v průběhu řízení předcházejícím rozhodnutí ve věci samé. (§15 odst. 3), tak i v rozhodnutí ve věci

³⁶ §15 odst. 3, ZSM

³⁷ SČERBA, F. Sankcionování mladistvých. Kriminalistika, 2205, č. 2 s. 134-145

³⁸ §16 odst. 1, ZSM

samé vedle trestních nebo ochranných opatření), při definitivním a podmíněném upuštění od uložení trestního opatření, tak i v případech zvláštního průběhu řízení, jako jsou např. schválení narovnání nebo odstoupení od trestního stíhání.

6.1.2. Probační program

Probačním programem pro mladistvé, tj. programem ve smyslu znění § 17 ZSM se rozumí: „zejména program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, a to s různým režimem omezení v běžném způsobu života, který směřuje k tomu, aby se mladistvý vyhnul chování, které by bylo v rozporu se zákonem, a k podpoře jeho vhodného sociálního zázemí a k urovnání vztahů mezi ním a poškozeným.“³⁹ Z čehož vychází, že probační program (probační plán dohledu - u dospělých pachatelů) je souhrn léčebných a výchovných postupů orientovaných na změnu životních postojů odsouzeného a na odstraňování rizikových faktorů v jeho chování.

Probační program může mladistvému uložit soud mládeže a v přípravném řízení i státní zástupce. Při rozhodnutí o uložení tohoto výchovného opatření je potřeba zohlednit, aby probační program byl „vhodný vzhledem k potřebám mladistvého a zájmům společnosti“, aby bylo zajištěno, že mladistvému byla poskytnuta dostatečná možnost seznámit se s obsahem probačního programu.

Probační program musí být schválen Ministrem spravedlnosti (musí být akreditován) a musí být zapsán do seznamu probačních programů, který je veden Ministerstvem spravedlnosti České republiky. Dle informace Ministerstva spravedlnosti bylo k polovině roku 2013 akreditováno 17 probačních programů, nicméně pouze 3 z toho jsou regionálně více zastoupeny, což výrazně omezuje jejich aplikaci v praxi.⁴⁰ Toto je hlavní rozdíl, který odlišuje probační programy od ostatních výchovných opatření a výchovných povinností.

³⁹ §17 odst. 1, ZSM

⁴⁰ 2013 Akreditované probační programy s akreditací do 31.12.2013, [online] MS ČR, dostupné na www.portal.justice.cz/ms/ms.aspx.j=33&k=23&k=3413&d=168387te.

§ 17 odst. 2 zákona 218/2003 Sb., obsahuje podmínky, které jsou nutné ke splnění podmínek pro uložení probačního programu. Tyto podmínky jsou:

- a) je vhodný vzhledem k potřebám mladistvého a zájmům společnosti,
- b) je mu poskytnuta dostatečná možnost seznámit se s obsahem probačního programu,
- c) mladistvý souhlasí se svou účastí na něm.

Po skončení vykonaného i nevykonaného probačního programu je probační úředník povinen vytvořit o mladistvém a jeho výkonu probačního programu bezodkladně vytvořit zprávu, kterou předá soudu pro mládež nebo státnímu zástupci, který probační program uložil.

6.1.3. Výchovné povinnosti

Výchovné povinnosti jsou demonstrativně vyjmenovány v § 18 zákona ZSM. Výchovné povinnosti mladistvému nejdou uložit jako alternativní trest k trestnímu opatření. Z toho vychází, že výchovné povinnosti jsou ideálním doplněním trestních opatření, které budou následně spojeny se stanovením zkušební doby, tzn. např.: k podmíněnému odnětí svobody nebo k peněžitému opatření s podmíněným odkladem výkonu.

Jak už jsem výše zmínil § 18 zákona ZSM vyjmenovává demonstrativně možnosti výchovných povinností, čímž se soudcům a státním zástupcům dává možnost, aby uložili výchovnou povinnost dle svého nejlepšího uvážení, kterou neobsahuje § 18 ZSM. Soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce může mladistvému dle § 18 ZSM uložit, aby:

- a) bydlel s rodičem nebo jiným dospělým, který je odpovědný za jeho výchovu,
- b) jednorázově nebo ve splátkách zaplatil přiměřenou peněžitou částku, kterou zároveň určí, na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti poskytovanou podle zvláštního zákona,
- c) vykonal bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu,
- d) usiloval o vyrovnání s poškozeným,

- e) nahradil podle svých sil škodu způsobenou proviněním anebo jinak přispěl k odstranění následku provinění,
- f) podrobil se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením nebo zabezpečovací detencí podle trestního zákoníku,
- g) podrobil se ve svém volném čase vhodnému programu sociálního výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu, vzdělávacímu, doškolovacímu, rekvalifikačnímu nebo jinému vhodnému programu k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, který není probačním programem.⁴¹

6.1.4. Výchovná omezení

Výchovná omezení jsou podobně jako výchovné povinnosti v § 19 odst. 1, ZSM vymezena demonstrativně. Tudiž se zde opět otevírá prostor pro soud pro mládež a v přípravném řízení i pro státního zástupce, aby dle svého nejlepšího uvážení uložili mladistvému i jiná výchovná omezení než ty, které vyjmenovává zákon.

Výchovná omezení jsou vedle dohledu probačního úředníka, probačních programů a výchovných povinností dalším prostředkem, který má za cíl dlouhodobě kladně působit na mladistvého provinilce. Záměrem tohoto opatření je zaměřit se na usměrnění jejich chování v běžném životě. Cílem těchto omezení jsou určité zásahy do svobody jednání a rozhodování mladistvého. Převážně jsou vykonávány formou zákazu určitého konání, které by mohlo mít špatný vliv na jednání mladistvého. Výchovným omezením lze mladistvému zakázat jak konání, které je právním řádem zakázané, tak i konání které je dle zákona legální.

Uložení výchovných omezení je přípustné pouze za takových podmínek, aby mladistvého negativně neovlivnily při jeho přípravě na budoucí povolení. Podle výše jmenovaného ustanovení lze uložit tyto omezení, aby mladistvý zejména:

- a) nenavštěvoval určité akce, zařízení nebo jiné pro mladistvého nevhodné prostředí,
- b) nestýkal se s určitými osobami,
- c) nezdržoval se na určitém místě,

⁴¹ §18 odst. 1, ZSM

- d) nepřechovával předměty, které by mohly sloužit k páčání dalších provinění,
- e) nežíval návykové látky,
- f) neúčastnil se hazardních her, sázek a hraní na výherních hracích přístrojích,
- g) neměnil bez předchozího ohlášení probačnímu úředníkovi místo svého pobytu,
- h) neměnil bez předchozího oznámení probačnímu úředníkovi bezdůvodně svoje zaměstnání.

6.1.5. Napomenutí s výstrahou

Napomenutí s výstrahou je upraveno § 20 ZSM a je nejmírnějším druhem výchovného opatření. Spočívá zejména v tom, že soud nebo státní zástupce v přípravném řízení v přítomnosti jeho zákonných zástupců důrazně vytkne protiprávnost jeho činu. Dalším krokem je to, že ho musí upozornit, že pokud by jeho jednání pokračovalo, dostavily by se důsledky, které jsou upraveny v právním řádu České republiky.

Soudce nebo státní zástupce musí vyhodnotit, že tato výtka spojená s přítomností u soudu bude pro mladistvého provinilce postačujícím poučením, který bude dostatečným důvodem pro ukončení jeho protiprávního jednání. Dále, pokud je to účelné a vhodné, přenechá soud nebo státní zástupce postižení mladistvého na jeho zákonném zástupci, škole, nebo jinému výchovnému zařízení, v němž mladistvý žije. V takovýchto případech je nutné vyžádat po takovémto zařízení stanovisko. Následně jsou povinné soud nebo státního zástupce vyrozumět. Pokud je uloženo napomenutí s výstrahou, kdy je postižení mladistvého přenecháno na výše uvedených osobách, pak se na mladistvého hledí tak, jako by nikdy nebyl odsouzen.

6.2. Ochranná opatření

Ochranná opatření mají zajistit ochranu společnosti, ale především pozitivně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého. Druhy ochranných opatření uvádí § 21 odst. 1 zákona č. 218/2003. Jsou to opatření, která je možno uložit nejen trestně odpovědným dospělým, ale také mladistvému nebo dítěti, kteří mohou být i trestně neodpovědní (buď pro nepřičetnost, nebo pro nedostatek věku).

Jak bylo výše zmíněné ochranné opatření lze uložit dítěti mladšímu patnácti let, které spáchalo čin jinak trestný, je-li to odůvodněno povahou spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy. Jestliže dítě mladší patnácti let, které zároveň již dovršilo dvanáctý rok svého věku, spáchá čin, za nějž

trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu, soud dokonce ochrannou výchovu musí uložit obligatorně.⁴²

Hlavním cílem ochranných opatření je sledována především prevence, na základě čehož je zde upřednostňována jejich složka terapeutická, výchovná, zabezpečovací a sociální. Jako důsledek těchto opatření se očekává odstranění, nebo aspoň částečné snížení nebezpečí dalšího porušení nebo ohrožení zájmu chráněných právním řádem České republiky, ale také i z toho vycházející léčba a izolace mladistvých nepřičetných, zmenšeně přičetných anebo těch, kteří se dopustili provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou nebo spáchali provinění pod vlivem návykové látky.

Potřeba těchto opatření není stanovena až tak pro snížení nebezpečí společnosti, ale potřebou léčby, výchovy a izolace mladistvého provinilce. Doba trvání ochranných opatření není soudem pro mládež jejich rozhodnutím při uložení stanovena. Doba se vyvíjí od výsledku působení ochranného opatření na jedince. Což nám taky dokazuje rozhodnutí Nejvyššího soudu, které hovoří o tom, že: *"ve výroku rozsudku, jímž soud pro mládež ukládá mladistvému ochrannou výchovu, nelze časově vymezit dobu jejího trvání, neboť z ustanovení § 22 odst. 2 ZSM se výslovně podává, že ochranná výchova potrvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého. Pokud bylo již započato s výkonem ochranné výchovy a vyžaduje-li to zájem mladistvého, lze ještě před dosažením osmnáctého roku věku mladistvého rozhodnout o prodloužení uložené ochranné výchovy, a to až do doby dovršení devatenáctého roku jeho věku (§ 86 odst. 3 ZSM). K rozhodnutí o prodloužení ochranné výchovy je příslušný soud pro mládež, v jehož obvodu se vykonává ochranná výchova (§ 86 odst. 1 ZSM)."*⁴³

Pro uložení ochranného opatření je nutné splnění podmínky, kdy pro dosažení cíle není dostatečné uložit provinilci výchovné opatření, nýbrž je zde potřeba ho zasáhnout více. Toto pravidlo nám poukazuje na subsidiaritu ochranné výchovy ve vztahu k výchovným opatřením.

⁴² §93 odst. 2, ZSM

⁴³ Usnesení nejvyššího soudu NS 45/2008-T 1089

§ 21 ZSM rozlišuje čtyři druhy ochranných opatření a to:

- a) ochranné léčení,
- b) zabezpečovací detence,
- c) zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty,
- d) ochranná výchova.

V samotném ZSM je pak upraveno pouze ukládání ochranné výchovy. Ohledně ochranného léčení, zabezpečovací detence a zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty odkazuje ZSM na jednotlivá ustanovení tr. zkn. s tím, že výše zmíněná ochranná opatření jsou upraveny pod § 98 - 104.

6.2.1. Ochranné léčení

Ochranné léčení je upraveno v § 99 tr. zkn.. Ochranné léčení může soud uložit pachateli činu jinak trestného, který není pro nepřičetnost trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný. Ochranné léčení může být uloženo i vedle trestního opatření anebo při upuštění od potrestání. Při ukládání tohoto opatření podle trestního zákona je nutno přihlížet jak k obecnému účelů opatření u mladistvých, tak ke zvláštnímu účelu ochranných opatření u nich, kdy jejich účelem je též kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a chránit společnost před pácháním provinění mladistvými (§ 21 odst. 1, ZSM).

Jak již bylo uvedeno výše, pro ochranné léčení (dále jen OL) se použije beze změny tr. zkn.. Ten v § 99 rozlišuje obligatorní a fakultativní případy OL.

Trestně odpovědným mladistvým pachatelům tak soudy pro mládež musí uložit OL (obligatorní případy), pokud spáchali provinění ve stavu zmenšené nepřičetnosti a z tohoto důvodu není trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě by byl nebezpečný.

Fakultativní ukládání OL, výslovně podmíněné spácháním provinění mladistvým, upravuje § 99, podle kterého může soud pro mládež uložit OL také v případě, že:

- a) mladistvý pachatel spáchal provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný;
- b) mladistvý pachatel, který se oddává zneužívání návykové látky, spáchal provinění pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním; OL však neuloží, je-li vzhledem k osobě mladistvého pachatele zřejmé, že jeho účelu nelze dosáhnout.

6.2.2. Zabezpečovací detence

Zabezpečovací detence je upravena v § 100 tr. zkn, přičemž ZSM na toto ustanovení odkazuje v § 21 odst. 1. Zabezpečovací detence je druh ochranného opatření, které se vykonává ve zvláštních ústavech, kde jsou realizovány různé psychologické, léčebné, pedagogické a další programy pro zde umístěné osoby, jež jsou nebezpečné společnosti. Tyto ústavy jsou střeženy vězeňskou službou. Zabezpečovací detence není časově omezena, trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje ochrana společnosti. Jejím účelem je léčebné působení na osoby, které vzhledem ke své duševní poruše mohou být svým jednáním velice nebezpeční ostatním osobám. Zabezpečovací detence je určena pro osoby, které jsou extrémně nebezpečné osoby.

Hlavním rozdílem mezi ochranným léčením a zabezpečovací detencí je v tom, že u zabezpečovací detence dochází k daleko důslednějším a intenzivnějším opatřením, které jsou využívány k izolaci osob s duševní poruchou. Tyto opatření jsou na tak vysoké úrovni, že výkon ochrany v těchto zařízeních je zprostředkován vězeňskou službou.

Zabezpečovací detence byla do českého práva zakotvena s účinností až od 1.1.2009. Tento institut byl zaveden po opakovaných upozorněních od odborníků z důvodu toho, že pro určité jedince byl výkon ochranného léčení nedostatečný a neefektivní. Tyto jejich poznatky byly podloženy zejména opakovanými útoky trestanců z ústavů ochranného léčení.

Soud může zabezpečovací detenci uložit v různých případech. Soud obligatorně uloží zabezpečovací detenci v těchto případech, jestliže:

- a) by pachatel činu naplňoval znaky zločinu, který není pro nepřičetnost trestně odpovědný a jestliže by pobyt této osoby na svobodě mohl být nebezpečný a nedalo by se očekávat, že by uložené ochranné léčení vedlo k dostatečné ochraně společnosti, s přihlédnutím k povaze duševní poruchy pachatele,
- b) by se jednalo o pachatele, který spáchal zločin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou a soud dospěje k závěru, že by mohl upustit od potrestání z důvodu toho, že zabezpečovací detence obstará nápravu pachatele adekvátněji než trest

V některých případech zákon ponechává rozhodnutí na uvážení soudu, zde nastupují fakultativní případy uložení zabezpečovací detence, ty přicházejí v úvahu v těchto případech, jestliže:

- a) pachatel spáchal zločin ve stavu vyvolaném duševní poruchou, jeho pobyt na svobodě je nebezpečný a nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti,
- b) pachatel, který se oddává zneužívání návykové látky, znovu spáchal zločin, ač již byl pro zvlášť závažný zločin spáchaný pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nejméně na dvě léta, a nelze očekávat, že by bylo možné dosáhnout uložení ochranného léčení dostatečné ochrany společnosti, a to i s přihlédnutím k již projevenému postoji pachatele k ochrannému léčení.⁴⁴

Zabezpečovací detence je uložena na dobu, dokud to vyžaduje ochrana společnosti. Soud je povinen jednou za šest měsíců (u dospělých pachatelů je to jednou za dvanáct měsíců) přezkoumat, jestli nadále trvají důvody, na základě nichž byla pachateli zabezpečovací detence uložena. Pokud tyto důvody pominou soud je

⁴⁴ § 100 odst. 2, Trestního zákona

povinen od jejího výkonu upustit nebo rovněž výkon detence změnit na lehčí formu a to pouze na ochranné léčení.

6.2.3. Zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty

Tento druh ochranného opatření je upraven v § 101 tr. zkn., ve kterém stojí, že předmětem zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty je věc, nebo jiná majetková hodnota, jež by mohla být podle § 70 odst. 1 předmětem trestu propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, avšak takový trest nebyl pachateli uložen.

Tento druh ochranného opatření má spolupůsobit po stránce speciální i generální prevence při ochraně společnosti. Jeho smyslem je odebrat mladistvým osobám takové věci, které by mohly být použity při páchání provinění, které pocházejí z provinění atd., a zabránit tak páchání provinění dalších. Zabrání věci je opatření fakultativní a k trestnímu opatření propadnutí věci subsidiární.⁴⁵

Je to určitý zásah do vlastnických práv osoby. Věc je v tomto smyslu chápána jako určitý hmatatelný statek, který musí být specificky určen, aby nemohlo dojít k jeho záměně.

Mezi věci nebo jiné majetkové hodnoty, které mohou být zabráněny jsou věci a jiné majetkové hodnoty:

a) které jsou, byť nikoli bezprostředním, výnosem z trestné činnosti

- kterými bylo spácháno provinění,
- kterými mělo být spácháno provinění - tato věc k tomu byla předem určena,
- které pachatel získal na základě svého provinění,
- kterou pachatel byť jen zčásti nabyl za věc uvedenou pod bodem 3), pokud hodnota věci uvedené pod bodem 3) není ve vztahu k hodnotě nabyté věci zanedbatelná.

⁴⁵ KRATOCHVÍL, V. a kol. Trestní právo hmotné – Obecná část. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003, s. 144

b) na které nebyl uložen trest propadnutí věci dle § 70 odst. 1, ale:

- náleží-li pachateli, kterého nelze stíhat nebo odsoudit,
- náleží-li pachateli, od jehož potrestání soud upustil,
- ohrožuje-li bezpečnost lidí nebo majetku, popřípadě společnosti, anebo hrozí nebezpečí, že bude sloužit ke spáchání zločinů⁴⁶

6.2.4. Ochranná výchova

Ochranná výchova je jediný institut ochranných opatření, který upravuje ZSM v § 22 a §23. Soud uloží ochrannou výchovu tehdy, když není o výchovu mladistvého postaráno a tento nedostatek nelze v jeho vlastní rodině nebo rodině, ve které žije, odstranit, dosavadní výchova byla zanedbávána, nebo prostředí, ve kterém žije, není zárukou jeho náležité výchovy a k nápravě nepostačuje uložení výchovných opatření.⁴⁷

Místa, kde dochází k výkonům ochranné výchovy, jsou upravena zákonem. č 109/2002 Sb.⁴⁸. Jsou to zejména: diagnostické ústavy, výchovný ústav, dětský domov a dětský domov se školou.

Účelem ochranné výchovy je vhodnou výchovou odstranit, popř. omezit možnosti vzniku dalších pro společnost nebezpečných následků zanedbané výchovy a zároveň umožnit jednotlivci jeho další rozvoj, aby se mohl stát řádným občanem. Ochranná výchova by měla být základním ochranným opatřením soudu pro mládež vůči mladistvým.⁴⁹

Ochrannou výchovu lze mladistvému uložit i samostatně nebo ve spojení s trestním opatřením, přičemž toto spojení bývá z hlediska nápravy mladistvého nejuspěšnější. K tomu aby bylo toto opatření mladistvému uloženo, musí být dotyčný uznán vinným z provinění, neboť ochranná výchova se obvykle udává buď místo

⁴⁶ § 101 odst. 1, tr. zkn.

⁴⁷ Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 16. 2. 1962, sp. zn. 2 To 41/62

⁴⁸ Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

⁴⁹ ŠÁMAL, P., Válková, H., Sotolář, A., Aj. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2004. s. 273.

trestního opatření, anebo vedle něho jako vedlejší opatření, přičemž tato situace nám předpokládá uznání viny mladistvého.

Doba ochranné výchovy trvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého; vyžaduje-li to zájem mladistvého, může ji soud prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku.⁵⁰

§ 22 zákona č. 218/2003 Sb., nám vymezuje tři předpoklady pro uložení ochranné výchovy mladistvému pachateli, dle toho může soud pro mladistvé ochrannou výchovu uložit na základě toho, že budou splněny tyto podmínky:

- a) o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije,
- b) dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána,
- c) prostředí v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy

6.3. Trestní opatření

Trestní opatření, která jsou upravena v § 24 až § 35 ZSM, jsou nepřísnejším druhem trestněprávních následků provinění mladistvého pachatele. Jejich podstatným rysem, který v sobě obsahují, je způsobení určité újmy mladistvému. Účel trestních opatření nám upravuje § 24 odst. 2, ZSM tak, že trestní opatření uložené podle tohoto zákona v návaznosti na tr. zkn. musí vzhledem k okolnostem případu a osobě a poměrům mladistvého napomáhat k vytváření vhodných podmínek pro další vývoj mladistvého; výkonem trestního opatření nesmí být ponížena lidská důstojnost.

Z důvodu krajnosti ukládání trestní opatření a jejich výkonu, pamatuje zákon i na odlišné možnosti, jako jsou: upuštění od uložení trestního opatření a podmíněné upuštění od uložení trestního opatření. Jelikož se k mladistvým musí při soudním řízení přistupovat daleko specifičtěji než k dospělým, dostává se nám i v této úpravě nepochybně podstatně více možností řešení trestněprávních následků provinění.

Výčet trestních opatření je proti výčtu trestů v trestním zákoně přizpůsoben zvláštnostem mladistvých pachatelů. Při stanovení druhu a výše trestu se posuzuje konkrétní stupeň nebezpečnosti spáchaného činu, možnost nápravy pachatele a

⁵⁰ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. Vydání. Praha : Leges, 2013. s. 490

poměry pachatele. Trestní opatření, která může soud uložit mladistvým za spáchané provinění jsou uvedena v § 24 odst. 1:

- a) obecně prospěšné práce,
- b) peněžité opatření,
- c) peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu,
- d) propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty,
- e) zákaz činnosti,
- f) vyhoštění,
- g) domácí vězení,
- h) zákaz vstupu na sportovní, kult. a jiné společ. akce
- i) podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení),
- j) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem,
- k) odnětí svobody nepodmíněné.

6.3.1. Obecně prospěšné práce

Obecně prospěšné práce (§ 26 odst. 1, ZSM) jsou nejčastěji ukládaným alternativním trestem v České republice. Odsouzenému se nabízí možnost odpracovat si svůj trest, neboli vlastní aktivitou odčinit své trestné jednání. Tato aktivita probíhá ve volném čase odsouzeného a ten za ní neobdrží žádnou náhradu. Úspěšně vykonané Obecně prospěšné práce přinášejí prospěch jak společnosti, tak odsouzenému, který v případě vykonaných obecně prospěšných prací pokračuje ve svém životě s „čistým štítem“, což znamená, že po vykonání dojde k zahlazení trestu a na odsouzeného se hledí, jakoby nikdy nebyl odsouzen.

Narozdíl od dospělých mají mladiství snížené výměry tohoto trestu. Jestliže dospělému může soud vyměřit obecně prospěšné práce v rozmezí 100 - 300 hodin, mladistvý může být odsouzen pouze k polovičním výměrám, což znamená, že mu soud může vyměřit obecně prospěšné práce v rozmezí 50 - 150 hodin.

K tomu, aby soud mladistvému uložil trestní opatření obecně prospěšných prací, nepotřebuje souhlas mladistvého s jejich uložením. Stejně jako u dospělých funguje princip, že pokud mladistvý nevykoná byť jen část uložených hodin, tak se mu každá hodina přeměňuje na jeden den nepodmíněného trestu.

6.3.2. Peněžité opatření

Peněžité opatření (§ 27 ZSM) se ukládá mladistvým stejným způsobem jako dospělým, přičemž musí být splněna jedna podmínka, která stanoví, že mladistvý musí být v době rozhodnutí soudu výdělečně činný, anebo uložení tohoto trestního opatření mu umožňují jeho majetkové poměry.

Peněžité opatření se stejně jako peněžitý trest ukládá formou denních sazeb. Liší se rozmezí, přičemž u dospělých se jedná nejméně o 20 a nejvíce 730 denních sazeb, které činí nejméně 100 Kč a nejvíce 50 000 Kč. U mladistvých jsou denní sazby nastaveny v rozmezí 10 až 365 s plněním od 100 do 5000 Kč. Z toho vyplývá, že mladistvému může soud vyměřit peněžité opatření v rozsahu od 1 000 Kč do 1 825 000 Kč.

Pro případ, kdy by peněžité opatření ve stanovené době nebylo vykonáno, soud ukládá mladistvému náhradní trestní opatření. Toto trestní opatření jako samostatné nesmí převyšovat hranici jednoho roku a pokud je peněžitý trest uložen s jiným trestem odnětí svobody, nesmí u tohoto peněžitého trestu náhradní trestní opatření ve spojení s trestním opatřením odnětí svobody převyšovat pět let, což je horní hranice trestní sazby snížené podle § 31 odst. 1, ZSM.

6.3.3. Peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu

ZSM nám přinesl možnost podmíněného odložení nejen odnětí svobody, ale i peněžitého opatření. § 28 ZSM tedy upravuje možnost podmíněně odložit výkon peněžitého opatření za podmínek, které jsou uvedeny v odst. 1.. Pokud je povolen podmíněný odklad peněžitého opatření, není zároveň povolen odklad ostatních trestních opatření, která byla uložena vedle peněžitého opatření. Toto neplatí pouze v případě, že je to v rozsudku uvedeno jinak. Zkušební doba u tohoto trestního opatření může být až 3 roky a začíná běžet nabytím právní moci rozsudku. Vedle podmíněného odložení výkonu peněžitého opatření může soud uložit ještě výchovná opatření.

Pokud vedl mladistvý, kterému bylo peněžité opatření podmíněně odloženo, ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, vysloví soud pro mládež, že se osvědčil. Poté se na mladistvého hledí jako by nebyl odsouzen. V opačném

případě rozhodne, že se peněžité opatření vykoná. To může rozhodnout již v průběhu zkušební doby⁵¹.

6.3.4. Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty

U trestního opatření propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty nás zákon ZSM odkazuje na úpravu tr. zkn., neboť ta se využije při uložení výše zmíněného trestního opatření.

Hlavním cílem tohoto trestního opatření je zneškodnit věc či jinou majetkovou hodnotu, která by mohla být využita k dalšímu páčání by mohla být využita k páčání trestné činnosti, čímž by mělo dojít k tomu, že bude pachateli ztíženy podmínky pro páčání dalších trestní činů a stejně tak odebrat pachateli prospěch z trestné činnosti.

V praxi jde zejména o omezení vlastnického práva či jiného majetkového práva. Toto omezení vyústí v celkové odnětí vlastnického práva či jiného majetkového práva. Toto nastává právní moci odsuzujícího rozsudku. Tyto výše zmíněná práva poté přecházejí na stát (upraveno v § 70 odst. 5, tr. zkn.).

Podmínky pro uložení tohoto trestního opatření jsou upraveny v § 70 odst. 1 tr. zkn.. V práci se jim věnuji při výkladu ochranného opatření " propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty".⁵²

6.3.5. Zákaz činnosti

Zákaz činnosti je upraven § 26 odst. 3 ZSM. Ten zakládá podmínku toho, že toto trestní opatření nemůže být mladistvému uloženo pod podmínkou, pokud by tento zákaz činnosti stál překážkou k přípravě na jeho povolání.

Smyslem tohoto trestního opatření je zejména to, aby bylo odsouzenému přímo zabráněno páčání další trestní činnosti. Což znamená, že by mělo dojít k znemožnění pachatelovy činnosti, která by mu mohla vytvořit podmínky pro páčání trestné činnosti. Zejména se jedná o to, že je pachateli zamezeno vykonávat některá zaměstnání, funkce, povolání nebo vykonávat určitou činnost, k nimž je zapotřebí určitého povolení, nebo které jsou upraveny jinými právními předpisy. Další důležitou podmínkou je to, že soud může zakázat pouze tu činnost, v jejíž souvislosti mladistvý spáchal provinění, což bylo judikováno tak, že *souvislost spáchaného*

⁵¹ § 30 ZSM

⁵² viz tato diplomová práce s. 44-45

*provinění s činností, která může být zakázána, musí být přímá a bezprostřední, i když se nevyžaduje nutně souvislost kauzální.*⁵³

Dále upravuje horní hranici sazby tohoto trestního opatření, která je stanovena na dobu pěti let, což je polovina horní sazby, která může být uložena dospělému pachateli. Spodní hranice je ponechána stejně jako u dospělých pachatelů a to na 1 rok. Častým doplněním tohoto opatření je uložení současného výchovného opatření.

Pokud odsouzený nedodrží jemu uložený zákaz činnosti, dopouští se provinění "maření výkonu úředního rozhodnutí". Byl-li trest zákazu činnosti vykonán, hledí se na pachatele jako by nebyl odsouzen.

6.3.6. Vyhoštění

Toto trestní opatření opět obecně upravuje tr. zkn., a to v § 80, přičemž tento základní rámec doplňuje pouze § 26 odst. 3, ZSM. Vyhoštění lze použít pouze vůči pachateli, který není občanem České republiky nebo není osobou, které bylo přiznáno postavení uprchlíka. Toto trestní opatření představuje ohromný zásah do svobody pohybu a pobytu, kterou zaručuje čl. 14 Listiny základních práv a svobod s doplněním mezinárodní dokumenty.

Účelem tohoto trestního opatření je zabezpečit společnost před cizinci, kteří by na území České republiky mohli páchat další trestnou činnost. Samotným vyhoštěním je míněno odnětí práva cizince k dalšímu pobytu na území České republiky. Vyhoštění může být uloženov rozsahu jednoho roku až pěti let (horní hranice je snížena na polovinu té, která může být uložena dospělým pachatelům).

Podmínky pro uložení tohoto opatření jsou stejné jako u trestu vyhoštění s tím, že u mladistvého, který je občanem Evropské unie, musí být navíc splněna podmínka, že neuložením tohoto trestního opatření by došlo k vážnému ohrožení bezpečnosti státu nebo veřejného pořádku, nebo že vyhoštění je v nejlepším zájmu takového mladistvého.⁵⁴ Dále je soud nucen přihlédnout k nejlepšímu zájmu mladistvého, zejména k rodině a osobním poměrům mladistvého.

Trest vyhoštění může být soudem uložen, vyžaduje-li to bezpečnost lidí nebo majetku, anebo jiný obecný zájem. Trest vyhoštění lze uložit samostatně, a to v souladu s § 28 i v případě, že trestní zákon ve zvláštní části trest vyhoštění za daný trestný čin nestanoví.

⁵³ R 9/1964, R 13/1969, R 5/1980

⁵⁴ §26 odst. 2, ZSM

6.3.7. Domácí vězení

Je nejmladším trestním opatřením z hlediska implementace do českého právního systému. Domácí vězení je upraveno v § 26 ZSM s tím, že toto ustanovení odkazuje na ustanovení trestu domácího vězení, který je upraven v tr. zkn. pod § 52. Malým doplněním je stanovení horní hranice sazby, která může být mladistvému uložena, s tím že nesmí překročit polovinu horní hranice sazby u dospělého pachatel. Což znamená, že mladistvému může být trestní opatření domácího vězení uloženo až na dobu jednoho roku. Pachatel je povinen dát písemný slib, že se ve stanovené době bude nacházet na předem určené adrese. Porušením tohoto slibu se pachatel dopouští provinění "maření výkonu úředního rozhodnutí".

Tento trest by měl být ukládán osobám, které je třeba s přihlédnutím k povaze a závažnosti trestného činu, jejich osobě i možnostem jejich resocializace sice bezprostředně postihnout omezením svobody, ale zároveň vzhledem k jejich osobním vlastnostem a rodinným poměrům postačuje podstatně menší intenzita zásahů vůči nim. Výhodou tohoto trestu je to, že vede k zachování pozitivních rodinných vazeb.⁵⁵

6.3.8. Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

Toto trestní opatření patří mezi alternativní trestní opatření. Je upraveno v § 26 odst. 4, ZSM. Účelem tohoto opatření je zabránit známým výtržníkům v páchání dalších výtržností na stanovených akcích. Zásah do práv odsouzené osoby je zde cílený konkrétně na oblast, ve které k trestné činnosti doochází.⁵⁶ Horní hranice tohoto trestu pro mladistvé je stanovena na dobu maximálně pěti let. K uložení tohoto trestu je nutné, aby se mladistvý dopustil úmyslného provinění v souvislosti s návštěvou takové akce, na kterou vyslovený zákaz platí.

Osdouzený je při výkonu tohoto trestu povinen spolupracovat s probační a mediační úředníkem. Je mu také možné nařídit, aby se v době konání zakázané akce hlásil na určené stanici Policie České republiky. Porušením tohoto opatření se odsouzený dopouští provinění maření výkonu úředního rozhodnutí.

⁵⁵ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. Vydání. Praha : Leges, 2013. s. 406

⁵⁶ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. Vydání. Praha : Leges, 2013. s. 422

6.3.9. Odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (s dohledem)

Všeobecné podmínky pro ukládání těchto trestních opatření stanoví tr. zkn., přičemž ZSM modifikuje obecný předpis v § 33. Toto trestní opatření je nejbližší alternativou pro trestní opatření odnětí svobody nepodmíněně. Soud při uložení trestního opatření odnětí svobody odloží výkon opatření odnětí svobody na zkušební dobu od 1 roku až 3 léta pod podmínkou, že odsouzený mladistvý během zkušební doby povede řádný život a splní uložená opatření. Tato doba se dá v určitých případech prodloužit až o dvě léta.

Podmíněné odsouzení v obou těchto formách vychází z předpokladu, že už samo trestní stíhání mladistvého, negativní zhodnocení jeho osoby a jeho činu rozsudkem, hrozba eventuálního výkonu trestního opatření, omezení a podmínky týkající se chování mladistvého i případné výchovné působení toho, kdo nad ním vykonává dohled, mohou mít samy o sobě z hlediska individuální i generální prevence účinky, které má jinak jen výkon uloženého trestního opatření.

V případě uložení dohledu ve zkušební době ještě navíc vykonává nad mladistvým kontrolu probační úředník. Vedle výše uvedených trestních opatření lze mladistvému uložit výchovná opatření jako např. probační program nebo výchovná omezení. Tato výchovná omezení mohou být stanovena na celou zkušební dobu nebo jen na část. V případě, že během zkušební doby mladistvý neplní uložené podmínky pro podmíněné odložení odnětí svobody, nařídí soud výkon tohoto trestního opatření. Vzhledem k okolnostem případu a osobě mladistvého může soud nechat podmíněné odsouzení v platnosti, ale uloží zostření zkušební doby některou ze tří možností uvedených v § 33 odst. 2, ZSM nebo dvou i tří současně.

Aby rozhodující soud došel k názoru, že se mladistvý osvědčil, je nutné, aby podmíněně odsouzený mladistvý vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl fakultativně uloženým podmínkám a opatřením, což stanoví trestní zákon v § 60 odst. 1. Pokud se tak nestane rozhodne soud o tom, že se trestní opatření odnětí svobody vykoná. ZSM však stanoví v § 33 odst. 1 výjimku z tohoto pravidla, když dává soudu pro mládež možnost ponechat podmíněné odsouzení v platnosti i přesto, že mladistvý zavinil příčinu k nařízení výkonu trestního opatření.

6.3.10. Odnětí svobody nepodmíněně

Trestní opatření odnětí svobody nepodmíněně je nejkrajnějším způsobem potrestání mladistvého pachatele. Dochází zde k reakci na absolutně společensky neakceptovatelné chování mladistvého. Jedná se o nejsilnější formu trestního postihu, ultima ratio a z toho vychází i úprava v ZSM, kde se v § 31 odst. 2 uvádí (celkovou úpravu tohoto trestního opatření nalezneme v § 31 a 32), že nepodmíněné odnětí svobody může soud pro mládež mladistvému uložit jen tehdy, jestliže by s ohledem na okolnosti případu, osobu mladistvého nebo předchozí použitá opatření uložení jiného trestního opatření zjevně nepostačovalo k dosažení účelu tohoto zákona.

Dle výše zmíněných ustanovení se dolní i horní hranice trestní sazby snižuje na jednu polovinu trestní sazby ukládané dospělým pachatelům. Stejně tak dolní hranice takto snížené sazby nesmí převyšovat jeden rok a horní hranice nesmí převyšovat pět let. Výjimkou je provinění, za které trestní zákon ve zvláštní části umožňuje uložit výjimečný trest a zároveň povaha a závažnost tohoto provinění je mimořádně vysoká vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku. Ustanovení § 31 odst. 2, ZSM, dovoluje toto trestní opatření uložit pouze v případech, jestliže by s ohledem na okolnosti případu, osobu mladistvého nebo předchozí použitá opatření uložení jiného trestního opatření nemělo na pachatelovo následné jednání žádný vliv a v samotném důsledku bylo neúčelné. Následný § 32 upravuje podmínky, při kterých může soud mimořádně snížit odnětí svobody.

Samotný výkon trestu je na základě odkazu § 76 ZSM upraven ve zvláštním zákoně č. 169/1999 Sb., O výkonu trestu odnětí svobody. § 8 odst. 2 tohoto zákona ke sledované problematice uvádí, že odnětí svobody se u mladistvých vykonává ve věznicích pro mladistvé nebo ve zvláštních odděleních pro mladistvé nespecializovaných věznic. Cílem je snížení rizika negativního vlivu dospělých odsouzených na mladistvé, což by mělo za důsledek snížení výchovné složky odnětí svobody. Toto se týká všech osob, které nepřekročili devatenáctý rok života.

7. Vybrané úpravy zahraničního práva ve věcech mladistvých

Poslední kapitola této diplomové práce se věnuje vybraným úpravám zahraničního práva ve věcech mladistvých. Jelikož by mohla být tato kapitola svým rozsahem tématem celé samostatné diplomové práce, je nutné tuto problematiku opravdu silně zestručnit.

Jelikož má každá země svůj historický vývoj nejenom právní, ale celé společnosti. Je tedy pravděpodobné, že se i celkové právní úpravy budou značně lišit. V této kapitole se zaměřím na úpravy Švýcarska z důvodu toho, že tam převažuje v přístupu k mladistvým pachatelům sociální model a Slovenska z důvodu toho, že tam převládá model justiční a nakonec celoevropský pohled na tuto problematiku.

V právním světě se můžeme setkat se dvěma základními modely přístupu k mládeži – tzv. model sociální („social welfare model“) a model justiční („justice model“). Sociální model, který je v dnešní době ve většině státech preferovaný méně než justiční a který je zaměřen na výchovnou stránku mladistvého. Zohledňuje sociální, ekonomické, a psychické faktory působící na dítě, trest nepovažuje zařešení, problémy je třeba „léčit“.⁵⁷ Řízení zde probíhá více neformálně než v justičním modelu a klíčovou roli sehrávají mj. sociální pracovníci a psychologové. Justiční model naopak považuje trestnou činnost za svobodnou volbu pachatele. Trestný čin se projednává v rámci řádného trestního řízení. Výchovné potřeby zde stojí v pozadí. Trestní odpovědnost začíná v justičním modelu obvykle dříve.⁵⁸ Žádný z modelů se neaplikuje v jednotlivých právních úpravách samostatně. V každé aplikaci jednotlivého modelu se dají nalézt prvky toho druhého. K systémům orientovaným na sociální model řadíme např. Polsko, Belgie, Portugalsko a Švýcarsko. K justičnímu modelu náleží např. Česká republika, Rakousko, Německo, Itálie, Slovinsko, Slovensko, Španělsko, Francie, Řecko, Nizozemsko, Dánsko, Finsko, Švédsko, Norsko, Turecko, Anglie a Wales.

⁵⁷ KUČHTA, J., Válková, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005. s. 266.

⁵⁸ ZEZULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita, 1997. s. 109.

7.1. Švýcarsko

Trestní právo mládeže je v dnešní době ve Švýcarsku zakotveno zejména v zákoně o trestním právu mládeže (dále pouze "JStG"),⁵⁹ který byl připravován velmi dlouhou dobu a to již od roku 1986, kdy byl předložen jeho první návrh. Účinnost tohoto zákona nastoupila až 1.1.2007. Tento zákon se komplexně zabývá problematikou trestní odpovědnosti mládeže a základními principy řízení ve věcech mladistvých pachatelů. Narozdíl od naší úpravy pouze neodkazuje na ustanovení trestního zákoníku, ale sám tyto ustanovení obsahuje. Doplněním tohoto zákona byl s účinností od 1.1.2011 přijat, jako *lex specialis* k obecnému trestnímu řádu, trestní řád ve věcech mládeže⁶⁰ (dále jen JStPO), který tedy upravuje specifika mladistvých v trestním řízení. V obou těchto zákonech převažuje tzv. *model sociální* ("social welfare model").

Tento zákon se stejně jako česká úprava vztahuje na mladistvé, což jsou dle tohoto zákona osoby, které dovršily deset let, ale nepřekročily věk osmnácti let. Tato snížená hranice věku trestní odpovědnosti mladistvého je možná především díky výše zmíněnému sociálnímu modelu, neboť v tomto případě nepřicházejí tak přísné následky, jak v modelu justičním. V případech dětí mladší deseti let je možné využít pouze prostředky občanského práva. Švýcarské trestní právo zná také kategorii tzv. mladých dospělých, přičemž za ně jsou považovány osoby, které dosáhly osmnácti let, ale nedovršily dvaceti pěti let. Tyto osoby nemají jiné postavení než dospělí, ale jejich věk se považuje za polehčující okolnost.

Jak už bylo výše uvedeno, tak švýcarská úprava vychází z modelu sociálního, z toho vyplývá, že je zde uplatňován základní princip výchovného a ochranného smyslu trestního řízení. Stejně jako u nás je zde při ukládání trestu mladistvému nutné brát zřetel na životní a rodinné poměry mladistvého a vývoj jeho osobnosti. Při řízení je nutné se přizpůsobit věku mladistvého, jeho stupni vývoje, co nejméně zasahovat do soukromého života mladistvých, jejich rodičů či jiných zákonných zástupců, zajistit jim všechna práva, vyslechnout je osobně a umožnit jim se aktivně účastnit řízení aj.

⁵⁹ Bundesgesetz über das Jugendstrafrecht

⁶⁰ Schweizerische Jugendstrafprozessordnung, účinný od 20.3.2009

Dalším rozdílem mezi českou a švýcarskou úpravou je to, že ve Švýcarsku jsou nejenom specializované soudy pro mládež, ale také specializovaní státní zástupci.

Až současná právní úprava ve Švýcarsku přináší princip dualismu ukládání sankcí, tudíž je zde umožněno uložit vedle sebe jak výchovné opatření, tak i trestní opatření. Toto bylo zavedeno na základě potřeby, kdy bylo nutné mladistvého vychovávat, tak i zároveň ho konfrontovat s jeho protiprávním jednáním, s tím že je povinen nést následky svého jednání a pokusit se vyrvnat s poškozeným.

Dále současná úprava přináší tendence, které se snaží o zpřísnování trestního postihu mladistvých pachatelů velmi závažné kriminality. Jako důsledek můžeme poukázat na zvýšení horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody. Ale stále tu je vidět silný prvek sociálního modelu, neboť ve srovnání s českou právní úpravou, možnost uložení trestu odnětí svobody mladistvým je výrazně limitována, neboť je tato sankce připuštěna pouze u mladistvých, kteří v době spáchání činu již dovršili patnáctý rok, a to ve výši maximálně jednoho roku.⁶¹ Toto bylo následně zpřísněno, s tím, že horní hranice byla stanovena na čtyři roky, ale tento trest může být uložen pouze osobám, které dovršily šestnácti let a kteří se dopustili závažnějších forem kriminality, konkrétně např.: loupež s přitěžujícími okolnostmi a různé formy zásahů do svobody, stejně tak i za zločiny, za které hrozí podle trestního práva dospělých minimálně 3 roky odnětí svobody. V praxi se tato zvýšená sazba využívá minimálně z důvodu tlaku společnosti na justiční orgány.

Velice podrobně jsou též vymezeny podmínky pro upuštění od potrestání, přičemž by orgán příslušný trestnímu řízení měl od potrestání obligatorně upustit, pokud jsou splněny podmínky.

Stejně tak i institut ukládání neformálních sankcí - tzv. odklonů. švýcarská úprava jich totiž zná poměrně mnoho. V praxi to znamená, že státní zástupce mládeže, soudce mládeže, státní zastupitelství mládeže nebo soud pro mládež, že jsou splněny podmínky § 5 JStPO, s tím, že by výše uvedené orgány činné v trestním řízení měly upustit od trestního stíhání, pokud není nutné uložit ochranná opatření

⁶¹ HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. s. 103

nebo byla již uložena civilní opatření a jsou zde splněny podmínky pro upuštění od potrestání. K odklonu může také dojít za podmínky, že mezi pachatelem a poškozeným dojde k uzavření smíru, což by měl být i cílem trestního řízení.

Možnosti využití odklonu není striktně omezena pouze na méně závažné činy, tudíž možnosti jeho využití jsou celkem široké. Odklon bude vyloučen pouze u velmi závažné kriminality, kde bude vysoká pravděpodobnost toho, že mladistvému pachateli bude uložen trest nepodmíněného odnětí svobody.

Výkon trestu odnětí svobody i ochranných opatření probíhá ve specializovaných zařízeních, přičemž je dovolen i v zařízeních, která jsou provozována soukromými subjekty.

Sankce ukládaná mladistvým

Ochranná opatření

- dohled
- osobní péče
- ambulantní péče
- umístění mimo rodinu

Tresty ukládané mladistvým mladším 15 let

- napomenutí
- osobní výkon (obecně prospěšné práce - i pro soukromé osoby) - max. 10 dní

Tresty ukládané mladistvým, kteří v době činu dovršili 15 let

- napomenutí
- osobní výkon - rozsah max. 3 měsíce
- peněžité trest - max. 2 000 šv. franků, což se rovná zhruba 45 000 Kč
- trest odnětí svobody - rozsah od 1 dne do 1 roku

Tresty ukládané po dovršení 16 let (vedle výše uvedených trestů)

- trest odnětí svobody s horní hranicí 4 let

7.2. Slovensko

Slovensko nemá samostatnou právní úpravu, která by upravovala trestní odpovědnost a řízení ve věcech mládeže. Tato problematika je upravena v obecných trestněprávních předpisech, což jsou trestní zákoník (zákon č. 300/2005 Sb., Trestný zákon, dále pouze TZ) a trestní řád (zákon č. 301/2005 Sb., Trestný poriadok, dále pouze TP). Tyto dva zákony v sobě obsahují samostatnou úpravu pro mladistvé delikventy. Speciální ustanovení hmotněprávní povahy, které se týkají mladistvých, nalezneme v hlavě čtvrté TZ s procesněprávní úpravu nalezneme v části třetí, hlavě sedmé, oddílu 2. TP.

Z hlediska věku jsou mladistvý pachatelé na Slovensku kategorizováni do těchto tří skupin:

První skupinu tvoří osoby, které při spáchání činu nedovršily čtrnáctý rok života. TZ přímo hovoří o případech, kdy osobám z této skupiny lze v občanskoprávním řízení uložit ochrannou výchovu jako jedno z ochranných opatření. Přičemž TZ zná důvody při kterých se dětem starším dvanácti let ukládá ochranná výchova obligatorně. Jsou to ty případy, kdy za trestný čin dle TZ lze uložit trest doživotí.

Další skupinou jsou osoby, které v době spáchání činu dovršily čtrnáct let, ale nepřekročily osmnáct let věku života. Tyto osoby jsou označovány jako mladiství. Výjimku tvoří trestný čin pohlavního zneužívání, kde spodní hranice trestní odpovědnosti je stanovena na patnáct let. Této skupině osob lze na základě TZ ukládat stejně jako v české právní úpravě: výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření.

Poslední věkovou skupinou jsou tzv. osoby blízké věku mladistvých. Jsou to osoby, které dovršily osmnáctý rok věku, ale nepřekročily dvacátý první rok věku. U této kategorie dochází pouze k tomu, že se jejich věk bere jako polehčující okolnost jejich trestného činu.

Podobně jako u českého práva je v případě mladistvých na Slovensku upřednostňován výchovný účel trestu, což vyplývá z § 97 TZ. Pokud se zaměříme na

výchovná a ochranná opatření je jejich účel spatřován v potřebě pozitivního ovlivnění duševního, sociálního a mravního vývoje, čímž by měla být zajištěna ochrana mladistvého před škodlivými vlivy a zároveň ochrana společnosti před činy mladistvých.

Jedním z důležitých principů je i ve slovenském právu možnost upuštění od potrestání mladistvých. Je zde pojat daleko širěji než u dospělých. Totoho principu lze aplikovat i u těžších přečinů, jako jsou např. smrt či těžká újma na zdraví, což u dospělých nejde. Toto upuštění lze aplikovat i v podmíněné formě s uložením zkušební doby na 1 rok.

V současné době na Slovensku neexistují specializované soudy pro mládež, přičemž v zákoně je uvedeno, že tyto věci by měly být svěřovány osobám, jejichž životní zkušenosti a zkušenosti s výchovou mládeže zaručují splnění výchovného účelu zákona. Do budoucna se počítá s tím, že by měly být u obecných soudů vytvořeny specializované senáty, které by se měly zabývat problematikou delikventní mládeže.

Co se týče odklonů ve věcech mladistvých, jsou ve slovenské právní úpravě upraveny velice podobně jako v té naší. Přičemž na Slovensku již nějakou dobu funguje možnost využití tzv. dohody o vině a trestu, která narozdíl od České republiky může být aplikována i na osoby mladistvé. Podmínkou takovéto dohody je, že s tím nemusí souhlasit pouze mladistvý, ale je zde zapotřebí i souhlasu jeho obhájce a zákonného zástupce.

Sankce ukládané na Slovensku mladistvým pachatelům

a) výchovná opatření

- výchovné povinnosti a omezení
- napomenutí s výstrahou

b) ochranná opatření

- ochranná výchova - ve zvláštních výchovných zařízeních Ministerstva školství SR, v profesionální náhradní rodině, ve zdravotnickém zařízení
- detence
- ochranné léčení
- zabrání věci

c) tresty

- povinná práce - u TČ, kde horní hranice nepřevyšuje 5 let, rozsah 40-150 hodin.
- peněžitý trest - rozsah 30 - 16 590 euro (cca 825 - 456 225 Kč)
- propadnutí věci
- zákaz činnosti - horní hranice 5 let, u určitých opakovaných TČ (např. řízení 7 - 15 let)
- vyhoštění - rozsah 1 - 5 let
- podmíněné odsouzení - u trestu, kde nepřevyšuje sazba 2 roky
- podmíněné odsouzením s probačním dohledem - u trestu, kde nepřevyšuje sazba 3 roky, zkušební doba 1 - 3 roky
- odnětí svobody nepodmíněně - trestní sazba snížena na polovinu, přičemž dolní hranice nesmí přesáhnout 2 roky a horní hranice 7 let, u zvláště závažného zločinu lze využít sazby 7 - 15 let.

7.3. Evropská unie

Důležitým prvkem mezinárodního práva je i celkový pohled na problematiku delikventní mládeže, které tedy evropské státy nevěnují pozornost pouze samostatně, ale také na mezinárodní úrovni v rámci mezinárodních organizací či orgánů jako jsou OSN nebo Rada Evropy. Nejvýznamnější mezinárodní dokumenty⁶² přijaté právě k ochraně mladistvých pachatelů jsou:

- minimální standardní pravidla soudnictví nad mládeží (Pekingská pravidla, rezoluce OSN 40/33 z 29.11.1985);
- směrnice OSN pro prevenci kriminality mládeže (Ryiadské směrnice, rezoluce OSN 45/112 ze 14.12.1990)

⁶² ZBORNÍK, F., Kotulan P., Rozum J., Trestní soudnictví nad mladistvými v ČR a v zahraničí. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996, str. 74

- pravidla OSN k ochraně mladistvých zbavených osobní svobody (rezoluce OSN 45/113 ze 14.12.1990)
- doporučení Rady Evropy č. R(87)20, týkající se společenské reakce na kriminalitu mládeže
- doporučení Rady Evropy č. R(88)6, týkající se společenské reakce na kriminalitu mládeže z řad mladých lidí pocházejících z přistěhovaleckých rodin.

Jako cíl, při vzniku těchto výše zmíněných dokumentů, je udáván názor, že by se vůči dětem měly zmírnit dopady trestního soudnictví. Je zde neustále zmiňováno pravidlo, že odnětí svobody má být využito jen v krajních případech. Naopak je zde hodně probírána funkce alternativních trestů., které by měly být dle všeobecných odborných názorů využívány daleko častěji. Na základě výše uvedených mezinárodních dokumentů je vytvořen jakýsi základ zásad, které by měly být implementovány do jednotlivých vnitrostátních právních úprav členských států Evropské unie. Mezi tyto základní zásady patří:

- 1) reakce na trestné činy mladistvých by měly být vždy mírnější než reakce na kriminalitu dospělých, trest odnětí svobody by měl být u mladistvých až jako poslední varianta pro uložený trest;
- 2) doporučení tvorby samostatného zákona, který by upravoval soudnictví ve věcech mládeže;
- 3) doporučení vzniku specializovaných trestních soudů mládeže, včetně specializovaných soudců, státních zástupců a probačních úředníků;
- 4) dodržování procesně právních zásad, jako je právo na obhájce, možnost podat opravné prostředky i proti výchovným opatřením
- 5) spodní věková hranice trestní odpovědnosti by neměla být nižší než 14 let;
- 6) horní věková hranice, kdy se na mladistvého pachatele vztahuje trestní soudnictví nad mládeží je 18 let
- 7) ukládání nepodmíněných trestů odnětí svobody je doporučeno mladistvým starším 16 let;
- 8) doporučení rozšíření kategorií mládeže, na které se zákony o soudnictví vztahují, o tzv. mladé dospělé, tj. od 18 do 21 let;

- 9) uložení vazby mladistvému pachateli pouze za závažné činy a ukládat ji až po vyčerpání všech alternativních možností;
- 10) zákonem vymezené podmínky uvalení vazby na mladistvého;
- 11) vazebně stíhané mladistvé oddělit od dospělých;
- 12) větší zapojení probačních úředníků, při hledání alternativních opatření před uvalením vazby, např. probační dohled;
- 13) Systém právních sankcí by měl být odstupňován a řešen následujícím způsobem:
 - a) mimosoudní vyřízení deliktu;
 - b) méně intenzivní sankce a opatření (výchovná opatření a pokyny, nařízení léčení);
 - c) opatření, spočívající v účasti probačních úředníků v oblasti péče o mladistvé (narovnání, podmíněné zastavení trestního stíhání, účast na výchovném kursu);
 - d) ukládání alternativních trestů a opatření s probačními prvky i bez nich (veřejně prospěšné práce, peněžitý trest, podmíněné odsouzení bez dohledu, s částečným nebo intenzivním dohledem);
 - e) nepodmíněné tresty odnětí svobody, ukládané podle závažnosti činu jako *ultima ratio*;
 - f) po nařízení výkonu trestu odnětí svobody je třeba zabezpečit širokou nabídku integračních opatření (příznivější podmínky než u dospělých, oddělený výkon trestu od dospělých, poskytnout mladistvým vzdělání a odborný výcvik k lepšímu začlenění znovu do společnosti; prosazování a podpora realizace srovnávacího výzkumu v oblasti kriminality mládeže = podklad pro tvorbu a realizaci politiky v této oblasti.⁶³

⁶³ ZBORNÍK, F., Kotulan P., Rozum J., Trestní soudnictví nad mladistvými v ČR a v zahraničí. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996, str. 74

8. Závěr a úvaha de lege ferenda

Jak už bylo výše v této diplomové práci napsáno, problém delikventní mládeže je jedním z nejaktuálnějších témat, které jsme povinni zařadit mezi základní společenské problémy této doby. Jednoznačným faktem je to, že se proti tomuto společenskému problému musí společnost aktivně bránit, ať už preventivní, průběžnou nebo následnou činností příslušných orgánů a organizací. Hlavním východiskem by měl být odlišný přístup při trestání mladistvých, oproti trestání dospělých pachatelů, což by mělo být jedním z mnoha prvků moderní a demokratické společnosti a s tím souvisejícího moderního demokratického právního řádu. Přijetím zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže se český právní řád zařadil mezi současné demokratické státy. Musím konstatovat, že tato zákonná úprava je hluboce propracovaná a můžeme říci, že je i dosti kvalitní, avšak i u dokonalých "děl" se vždy dají najít nějaké chyby.

Formování koncepce trestní politiky vůči delikventní mládeži je velmi složitý proces, neboť vyžaduje absolutně specifický přístup. Mládež se totiž nyní vyvíjí daleko rychleji, než tomu bylo v minulosti, tudíž tato trestní politika musí okamžitě reagovat na jakékoliv změny. Při dnešní formě a stavu zákonodárství to může být velmi složitý proces.

Jelikož je dnes v České republice právní úprava průběžného a následného přístupu k delikventní mládeži velice kvalitní, tudíž by se odborníci měli zaměřit na určité zlepšení činnosti preventivní. Přestože v posledních letech vzniká celá řada projektů, které jsou zaměřeny na výše zmíněnou preventivní činnost a kterých je stát garantem, i přesto by se stát do této problematiky mohl více zapojit. Jsem si vědom, že vše závisí i na volných finančních prostředcích státu.

Pokud jde o hranici trestní odpovědnosti, tak jsem do doby, než jsem začal psát tuto práci, byl zastáncem ponechání této hranice věku na patnácti let. Byl jsem toho názoru, že možnosti soudu s vypořádáním se s dítětem mladším patnácti let, který se dopustil činu jinak trestného, jsou dostačující, což většinová veřejnost ani neví. Proto v médiích je slyšet tolik hlasů, které volají pro snížení hranice trestní odpovědnosti. Osud tomu tak zjevně chtěl a během psaní této diplomové práci jsem byl seznámen s panem Luděkem Kvapilem, starostou obce Kmetiněves, který je znám především jako autor Kmetiněvské výzvy a zastávce radikálního snížení hranice trestní odpovědnosti. Jeho osobní zkušenosti s osobou, která spáchala čin vraždy již jako třináctiletá a následně byla na svobodu propuštěna jako osmnáctiletá, byla

naprosto šokující. K dnešnímu dni si tedy myslím, že by bylo správné přistupovat ke každému případu individuálně. A na základě psychologických a dalších posudků umožnit soudům ponechání ochranného opatření těmto osobám na daleko delší dobu. Takovýto případu není moc, tudíž by to ani nebyl velký nápor na českou, již v dnešní době velice zaměstnanou, justici.

Dalším možným východiskem by bylo zavedení dvojí hranice trestní odpovědnosti, přičemž by jako jedna byla ponechána dnešní hranice patnácti let a jako druhá by byla vytvořena nižší hranice, která by mohla být např. věk dvanácti let, možná i méně. Tato druhá hranice by byla zavedena, u určitých provinění, která by byla v zákoně taxativně vymezena. Jednalo by se o nejzávažnější násilné činy, kterými jsou trestné činy proti životu a zdraví.

Další věcí, která by se měla do budoucna změnit, je rozhodnutí o tom, jestli budou, jako soudy příslušné k rozhodování ve věcech činů jinak trestných dětí mladších patnácti let, soudy trestní nebo civilní (opatrovnické). Při dnešní úpravě je možné, že v určitých věcech a u určitých soudů, může dojít k dvojkolejnosti rozhodnutí těchto soudů. Jsem toho názoru, že by tuto činnost měly vykonávat soudy trestní, neboť zde dochází k protiprávnímu jednání, které by za splnění určitých podmínek mohlo být bráno za čin trestný. S tímto problémem je samozřejmě také spojeno to, že se tyto věci projednávají dle ustanovení občanského soudního řádu, což by i pro trestní soudce, jakožto právníky odborníky neměl být větší problém. Absolutně nejlepším řešením by dle mého názoru bylo, aby byla vypracována speciální úprava této problematiky, která by mohla být odvozena od občanského soudního řádu, ale spadala by čistě mezi předpisy trestní.

Již při vytváření stávající právní úpravy ve věcech mladistvých bylo předpokládáno, že budou vytvořeny specializované soudy pro mládež. Tuto myšlenku by v budoucnu bylo potřeba naplnit, jelikož by tyto soudy odvedly absolutně nejlepší práci ve věcech mládeže, neboť by to byla jejich jediná specializace a mohly by se této problematice věnovat dopodrobna, což v aktuální situaci soudy příslušné rozhodovat ve věcech mládeže nejsou schopny.

Jak už z této diplomové práce vyplývá, tak v ZSM převládají prvky restorativní justice, která vychází z principu o obnovení trestným činem narušeného nebo ohroženého systému společenských hodnot. V tomto modelu se samozřejmě také vychází z principu převýchovného účelu trestního řízení, ale je brán též zřetel na to, že by mladistvý pachatel měl převzít i svojí osobní nikoli pouze formální

odpovědnost za svoje protiprávní jednání a také se pokusit o nahrazení škod, které svým jednáním způsobil nebo vyvolal. Aby byla výchovná část trestního řízení a následně i trestu účelná, je tedy třeba, aby si mladistvý pachatel svoji vinu dokázal plně uvědomit, aby přiznal svoji vinu, porozuměl svému jednání a samozřejmě aby také přistoupil k důsledkům, které z jeho protiprávního jednání vyplynuly.

Pokud vezmeme v potaz opatření, které nastupují jako důsledek trestní odpovědnosti, tak je tento systém upraven velice dobře. Otázkou je to, jestli se stoupající brutalitou protiprávního jednání mladistvých nebylo zapotřebí popřemýšlet i o částečné zpřísnění těchto opatření. Toto by ale mělo být předmětem nějaké dlouhodobější studie, která by si vzala na starosti vyřešení této problematiky. Toto nemusí být řešeno jako aktuální téma, neboť úprava dnešních opatření je naprosto dostačující a účelná.

9. Resumé

This diploma thesis on the subject of "Criminal liability of juvenile" is aimed at grasping the overall conception that concerns the issue of imposing sentences upon juvenile delinquents. This subject matter has and will always be very topical one since the issue of delinquent youth is associated with any kind of society. Very thorough attention has been paid to this issue and not only on the side of law experts. It is based mainly on the Act No. 218/2003 Coll., on the juvenile liability for unlawful acts, and on the judiciary and on the amendments to some of the acts (the Act on judiciary in juvenile cases). Section 1 in the diploma paper deals with the fundamental reasons why this issue is so important. The significance of the abovementioned legal regulation arises thereout absolutely clearly. In Section 2 the diploma paper makes you familiar with one of the most problematic and nowadays also the most up-to-date subjects, which is juvenile delinquency. Here I am putting forward certain ways out that might be useful in fighting the delinquency. The next Section includes historical outline of how the criminal liability has developed ever since the Medieval Ages up to now. The following two Sections address directly the criminal capacity of all the 3 groups that fall within the term called juvenile. The sixth Section in a row has been devoted to the measures as well as to the consequences of youth criminal liability. In the last but one Section two foreign legal regulations on the merits of juvenile criminal liability have been stated very briefly. Diploma paper ends with a certain contemplation over the aforementioned topic.

10. Seznam použité literatury

Články a monografie

- 1) HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2013
- 2) MAREŠOVÁ, A. Kriminalita mládeže, *Trestní právo*, 2005, č. 4
- 3) ZEZULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1997
- 4) PRUŠÁK, J. *Rakouské právo trestní*. Praha: Všehrad, 1912
- 5) PRUŠÁK, J. O trestání odpovědnosti mládeže ve starém českém právu. Zvláštní otisk časopisu *Československé společnosti pro právo trestní*, roč. IX., číslo 4 - zdroj přebrán viz. 5. bod tohoto seznamu
- 6) PRUŠÁK, J. O přičetnosti osob mladistvých a jejich potrestání. Praha, 1899
- 7) MIŘIČKA, A. Otázka pomocných zařízení pro péči o mládež provinilou hledíc na zákon o trestním soudnictví nad mládeží. In: *Věstník Československé společnosti pro právo trestní*, roč. VII, 1931 - zdroj přebrán viz. 5. bod tohoto seznamu
- 8) KRATOCHVÍL, V. *Trestný čin v Československé a České právní vědě a trestním zákonodárství*. MU Brno 1995
- 9) ŠÁMAL, P., Válková, H., Sotolář, A., aj. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2004
- 10) LORTIE, S., Polanski, M. Sotolář, A. aj. *Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice*. Praha : Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců a Ministerstvo spravedlnosti Kanady, 2000
- 11) JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. Vydání. Praha : Leges, 2013
- 12) SCHELLEOVÁ, I. a kol. *Právní postavení mladistvých*. 1. vydání. Praha Eurolex Bohemia, 2001
- 13) KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009
- 14) NOVOTNÝ, O., Vandová, M. a kol. *Trestní právo hmotné - I. Obecná část*. 5., jubilejní přepracované vydání. Praha: Aspi, a.s., 2007

- 15) SČERBA, F. Sankcionování mladistvých. Kriminalistika, 2205
- 16) VEČERKA, K. a kol. Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí. 1. vydání. Praha: Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, 2004
- 17) KRATOCHVÍL, V. a kol. Trestní právo hmotné – Obecná část. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003
- 18) Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 16. 2. 1962, sp. zn. 2 To 41/62
- 19) KUČHTA, J., Válková, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005
- 20) ZBORNÍK, F., Kotulan P., Rozum J., Trestní soudnictví nad mladistvými v ČR a v zahraničí. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996
- 21) MATOUŠEK, O., Kroftová, A. Mládež a delikvence. Praha: Portál, s. r. o., 1999

Internetové zdroje

- 1) <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/139/KRIMINALITA-DETI-A-MLADEZE.html>3
- 2) <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2013.aspx>
- 3) www.portal.justice.cz/ms/ms.aspx.j=33&k=23&k=3413&d=168387te

Rozhodnutí soudů

- 1) Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 17. 5. 2004, sp. zn. 3 To 315/2004
- 2) Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích – soudu pro mládež ze dne 31. 10. 2006, sp. zn. 3 Rodo 6/2006
- 3) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 8 Tdo 1069/2006
- 4) Usnesení nejvyššího soudu NS 45/2008-T 1089
- 5) Rozhodnutí soudů R 14/1979, R 9/1964, R 13/1969, R 5/1980

Použité zákony

- 1) Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)
- 2) Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákoník

- 3) Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- 4) Zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží.
- 5) Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- 6) Zákon č. 300/2005 Sb., Trestný zákon (SVK)
- 7) Zákon č. 301/2005 Sb., Trestný poriadok (SVK)